

Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti

— CUITO FISKOVIC

Pored peristila Dioklecijanove palače, koji je kroz stoljeća zadržao svoju širinu i ostao središnji trg Splita, u srednjem se vijeku u novijem dijelu grada oblikovao novi trg, prozvan po crkvi sv. Lovre svečevim imenom. Taj se prostor potpuno razlikovao od peristila i po svom značenju i po svom izgledu. Velebnost antičkog arhitektonata pred Dioklecijanovim mauzolejem dominirala je na peristilu i stezala sredovječno i kasnije graditeljstvo, koje joj se, osim u zvoniku, sasvim podredilo, dok je na Narodnom trgu to graditeljstvo slobodno došlo do izraza i zaukružilo svoj prostor. Peristil je ostao uglavnom predvorje stolne crkve, a budući da se tu zbila i biskupska palača, dobio je crkveni značaj. — Gradska svjetovna vlast izabra stoga novo sjedište i novi krug, gdje je mogla slobodnije isticati svoju moć i izravnije bdjeti nad životom u gradu, koji je povezan uz luku i okolni kraj.

Prikladna luka, koja se širila na jugozapadnoj strani Dioklecijanove palače, uvjetovala je, da ovaj trg nije nastao uz istočni i sjeverni, već uz zapadni zid palače, a Željezna vrata palače odredila su njegov smještaj baš pred njima, jer je tako kroz njih i antičku središnju ulicu, koja se kroz njih nastavlja, novo središte bilo najbliže spojeno sa starim, peristilom.

Pa ipak, iako je Dioklecijanova palača, koja je još i danas veoma rijedak primjer dugotrajnog i živog sudjelovanja antike u određivanju urbanističkog razvoja jednog suvremenog grada, djelovala na položaj Narodnog trga, taj trg predstavlja udaljivanje od nje, jer se oblikovanjem ovog prostora stvorilo novo središte grada, koje je sve do danas zadržalo svoju važnost. Zna se, da se ovdje trgovalo od najstarijih vremena, trgovina je dakle bila onaj faktor, koji je već u 13. stoljeću stvorio ovo novo središte, a koji je ujedno potpuno izbio odavle crkveni upliv i privukao svjetovnu vlast, a tim i događaje javnog života. Stvaranje Narodnog trga u srednjem vijeku pokazuje dakle životni uspon i napredak Splita već u to doba.

Ne može se pouzdano reći, kad je nastao taj novi trg, platea Sancti Laurentii, ali se spominje od sredine 13. stoljeća.¹ O izgledu ranije crkvice sv. Lovre na trgu nema zasada podataka, ali nije isključena mogućnost, da bijaše preromanička i da pleterni ulomci,² nađeni godine 1950. u trijemu gradske vijećnice, potječu iz njene unutrašnjosti. Otada pa sve do kraja 19. stoljeća na ovom su se trgu zbivali javni događaji splitskog života; tu bijaše sudnica, knežev dvor, straža i središte trgovine. Donosili su se i objavljivali zaključci gradskog vijeća i naredbe državne vlasti, sklapali se privatni ugovori, priređivale se svečanosti, bujalo kroz stoljeća svakidašnje šarenilo sredozemnog primorskog grada.

Ovdje će se zasada samo pokušati djelomično prikazati urbanistički okvir tih zbivanja i dati bar približna rekonstrukcija onog dijela starog trga, koji je odjednom u prvoj polovici 19. stoljeća bio bezobzirnim načinom lišen svojih najistaknutijih spomenika; kneževu palaču, vijećnicu, tamnicu i kazališta, koje su činile veoma usklađenu građevnu cjelinu. Pri tome će nam pomoći poneki arhivski podatak, nacrti, koji su većinom dosada bili neobjavljeni i nezapaženi, a i poneki ulomak. Tako ćemo bar kušati oduzeti zaboravu ovaj značajni dio Splita, koji se ne može prežaliti i čije rušenje treba da bude opomena, kako se moramo opirati svakom nehaju, koji prouzrokuje propadanje naših kulturno-umjetničkih tekovina.

Porušene javne zgrade na Narodnom trgu bile su doista trošne, a osobito kneževa palača. Već je u srpnju godine 1668. generalni providur Antonio Priuli odredio,³ da se učini troškovnik i povjerio ga protomajstoru Andriji Šori za popravak kneževu palaču, ističući, da će zgrada, ako

¹ Novak G., *Gradski bedemi i javne zgrade i ulice u srednjovjekovnom Splitu*. Starohrvatska prosvjeta. Serija III sv. 1, str. 109. Zagreb 1949.

² Starohrvatska prosvjeta. Serija III br. 2, sl. 18, str. 230.

³ Knjiga vijeća 1663.—1672. str. 81. Arhivska zbirka gradske knjižnice u Splitu.

se ne popravi, postati neuporabiva. Šore⁴ je prikazao troškovnik, u kojemu se ne spominje kamen, već drvena građa, daske iz Rijeke, čavli i ostalo, što znači, da se tada ni vanjski ni građevni dijelovi nisu mijenjali. Ali zgrada je trebala par godina zatim korjenitiji popravak, jer se u studenom 1671. u vijeću ističe, da joj prijete pad.⁵ Godine 1778. i 1780. spominje se u proračunu splitske općine izvjesna svota, neke devedeset i tri mletačke lire, koja je utrošena za popravak kneževe palače,⁶ a Vicko Dandolo u svom izvještaju Napoleonu godine 1807. piše,⁷ da u Splitu doista nema prostorija za javne urede i da bi općinsku palaču trebalo gotovo iznova sagraditi. U prosincu 1814. tražio je gradski načelnik od splitskog trgovca Gabrijela Dimitrovića, da upravniku vojnotehničkog ureda hitno izruči deset greda, da se osigura zgrada glavne straže na Trgu oružja, kojoj je ugao ruševan. U tom ga dopisu smatra odgovornim pred opasnošću, koja može nastupiti, ako hitno ne izruči tu građu, a ujedno ga opominje, da će ga, ne učini li to, primorati vojnom silom, jer su životi građana i vojnika, koji borave u palači, u opasnosti.⁸ To

se slaže s pismom slikara Petra Zečevića upravniku splitskog muzeja Franu Carrari godine 1850., u kom piše, da je taj ugao kneževe palače, koju za doba Austrije zvali i Glavna straža, prijetio padom. I na akvarelu Radmanove zbirke u Omišu, gdje su te zgrade prikazane, piše, da je taj ugao bio poduprt gredama, koje se upirahu o susjednu Rozolenijevu kuću. Već je u rujnu 1816. općinski arhitekt Grgur Gale prikazao općinskoj upravi proračun za popravak zidova jedne od ovih zgrada na Narodnom trgu, koji se onda zvao Trg oružja.⁹ U svibnju 1817. uputio je okružni poglavar Réha splitskoj općini dopis, javljajući joj, da je kneževa palača, a i pročelje kazališta, koje se nalazi na njenom prvom katu, nagnuto i da gubi ravnotežu. Željezni lanci, koji drže krajnje dijelove tog pročelja, da ne jamče dovoljno, jer zauzdavaju samo gornji dio, a ne sredinu, koju bi trebalo učvrstiti. Stoga, da se pročelje odjednom ne sruši i da pri tome ne poginu građani, koji se okupljaju u kazalištu, tražio je, i to na temelju naredbe dalmatinske vlade od 1. travnja, da općina tu zabrani unaprijed svaku predstavu i da zatvori kazalište.¹⁰

⁴ Da se vidi, kako se u Dalmaciji klesarstvo nastavlja u istim obiteljima, treba spomenuti, da su se Šore i u 19. stoljeću bavili tim zanatom. Grgur Šore Ivanov gradio je u drugoj polovici 17. i početkom 18. stoljeća gradske zidine i ostale javne građevine u Splitu. (G. Novak, Židovi u Splitu, str. 27. Split 1920.). U ulici Vicka Krstulovića, koja se širi zapadno od gradskog bastiona, koji je i uvjetovao njen smjer, vide se natprozornik s natpisom: IM B. MESTAR. ANTE. SORE. SIN. POCO. IVE. HUCI. GOD. 1806. i nadvratnik sa sličnim natpisom: MESTAR ANTE. SORE. POCO. IVE. S. 1802.

Neki članovi te obitelji još su i danas graditelji i klesari.

⁵ Knjiga vijeća 1663.—1672. str. 148.

⁶ *Bilancio d'avviso delle rendite e aggravati della cassa della magnifica comunità di Spalato sul piede delle proprie rendite del anno 1778.* Kopija rukopisa u Konzervatorskom zavodu u Splitu.

⁷ Dandolo V., *La Dalmazia ai 31 dicembre 1807*, str. 117. Rukopis u Arheološkom muzeju u Splitu.

⁸ *Al signor Gabriel Dimitrovich negoziante in Spalato. Occorendo per militare urgente servizio dieci travi di piedi ventidue ad oggetto di assicurar il Gran corpo di guardia posto nella Piazza d'armi in angolo del quale minaccia imminente rovina; la invito di somministrare all signore ufficiale capitano del Genio il detto numero di travi... La prevengo che il grave pericolo in cui s'attrova il detto Corpo di guardia ricerca un immediato riparo, e perciò ella rimane personalmente responsabile di qualunque danno dovesse emergere in caso che frapponesse il più piccolo ritardo.*

La prevengo altresì che sarà impiegata la forza militare qualora, il che non credo, ella non si prestasse, trattandosi di un servizio di tutta urgenza, e che non ammette alcuna remora ateso il pericolo in quale sono esposti e i

soldati che occupano il detto Corpo di guardia e gli abitanti di questa comun.

Spalato 10 dicembre 1814

Podestà (Petar Nutrizio-Grisogono?)

Broj spisa 556, sv. iz 1814. Općinski arhiv Split.

Svi spisi, koji se navode iz ovog arhiva, zapaljeni su godine 1944. pri povlačenju talijanske vojske iz Splita skupa sa čitavim arhivom, u kojemu sam godine 1941. našao ovu građu. Iako spisi ne postoje, ipak im označujem broj radi eventualnog uspoređenja sa spisima okružnog poglavarstva ili Dalmatinske vlade.

⁹ Spis broj 838, sv. iz god. 1816. Općinski arhiv u Splitu.

¹⁰ *Podesteria di Spalato.*

Nell'esaminare la perizia di questo palazzo publico, detto del conte l'eccellentissimo governo ha avuto occasione di riconoscere che la facciata del teatro esistente nel primo piano dello stesso palazzo sia talmente inclinata che si trova fuori di piombo. D'altronde che le catene di ferro opposte nelle estremità di detta facciata non garantiscono a sufficienza da qualunque sinistro evento, giacché vi tengono a freno soltanto la parte superiore senza retterne il mezzo, che bisognerebbe di un simile rinforzo.

Dietro ciò potendo temersi che da un giorno all'altro si verifici disgraziatamente la caduta del muro suddetto, sarebbe del tutto improvido e contrario ai regolamenti di polizia il permettere ulteriormente agli abitanti di radunarsi nel teatro con rischio di esserne all'improvviso sepolti sotto le sue rovine.

Per prevenire simili disgrazie l'eccelloso governo con suo decreto 1. aprile p. p. No. 4888/1964 ha incaricato espressamente questo capitanato di sospendere d'ora in poi qualunque siasi spettacolo o rappresentanze nel teatro suddetto, il quale senz'altro ateso lo stato rovinoso in cui si trova non può nemmeno servire allo scopo che si ricerca.

Nel riscontrare su ciò il capitanato, assicurerà essa podesteria positivamente di avere ritirato la chiave del teatro medesimo per custodirla a scauso di contravvenzione all'ordine suddetto.

Dall' I. R. Capitanato Circolare

Spalato li 2 maggio 1817

Réha

Nato je, dva dana kasnije, načelnik odgovorio poglavaru, da je on već povukao ključ kazališta.¹¹ U travnju 1818. općina je obavijestila poglavarstvo, da su zarobljenici u kneževoj palači, a i straža na trgu u opasnosti, jer su te palače u ruševnom stanju.¹²

Međutim izgleda, da su građani tražili otvaranje kazališta, i u kolovozu 1818. načelnik P. Cambj uputio je molbu okružnom poglavarstvu, da dozvoli popravak kazališta proširenjem njegove unutrašnjosti u onom prostoru, gdje je tada bio ženski zatvor, navodeći, da bi se tim obnovila ruševna zgrada, koja prijeti padom.¹³ Ta molba, koja svjedoči zanimanje Splitsana za kazališne priredbe, nije vjerojatno uvažena, jer je u srpnju 1820. okružni poglavar Réha izdao javni oglas, u kojemu se raspisuju uvjeti natječaja za rušenje kneževе palače. Tu se traži između ostalog, da se sva građa sa srušene zgrade uredno okupi na mjestima, koja odredi ondašnji privremeni civilni inženjer Vicko Andrić. Rušenje je trebalo poduzeti osam dana nakon objave potvrđenog ugovora, a dovršiti tokom dvaju mjeseci.¹⁴ Međutim, sve do druge polovice siječnja slijedeće godine palača nije bila srušena, jer je 25. tog mjeseca Nikola Seleban izjavio u općini, da ne može unaprijed platiti najam za dućan, koji drži

G. Novak je već upozorio na ovaj spis i objelodanio mu ulomak u hrvatskom prijevodu. (*Naši najstariji teatri*, *Novosti* br. 355, Zagreb 25. XII. 1928).

¹¹ ...avendo io già ritirata la chiave del teatro stesso... Spis br. 617 sv. iz g. 1817. općinski arhiv u Splitu.

¹² 4 aprile 1818. *Rassegna al capitano il pericolo a cui si ritrovano esposti i detenuti nel luogo così detto della polizia situato nel palazzo pubblico; e così pure il Corpo di guardia di Piazza per essere crolante il palazzo medesimo.*

Zapis u protokolu br. 77. sv. iz g. 1818. Općinski arhiv u Splitu.

¹³ Spis br. 1295 sv. iz g. 1818. Općinski arhiv u Splitu.

¹⁴ Polizza d'avviso.

Per l'impresa dei lavori di demolizione di una parte del publico palazzo così detto del conte a Spalato, verso l'osservanza delle seguenti condizioni:

6) I lavori di demolizione dovranno essere intrapresi 8 giorni dopo la comunicazione del contratto sancito, e saranno ultimati entro due mesi; ben inteso che ogni danno derivante dal ritardo caderà a peso del deliberatario...

...7) tutti li materiali, che si ricaveranno dalla demolizione del suddetto edificio dovranno essere posti in buon ordine, stivati nei luoghi che verranno a tal effetto divisi dal provvisorio ingegnere civile Andrich, osservato però pienamente il tenore dell'istruzione della Ces. reg. direzione delle fabbriche civili.

Dall'Imp. Reg. Capitanato Circolare.

Spalato li 2. luglio 1820

L'I. R. Consigliere di governo, capitano circolare Réha Iz tog oglasa za raspis rušenja iznio sam samo dvije najvažnije točke, jer ostali uvjeti nisu zanimljivi. Oglas je bio proglašen 6. srpnja 1820.

Spis br. 2178 sv. iz g. 1820. Općinski arhiv u Splitu.

u toj palači, budući da će se ta ionako srušiti.¹⁵ K tome su se u ožujku tražile podesne prostorije za sudbeni i notarski arhiv, koji su bili u prizemlju te palače, jednako kao i za stan čuvara, koji je trebao odseliti zbog njena rušenja.¹⁶

Sredinom svibnja 1821. palača je bila srušena, jer je policijski komesar 23. tog mjeseca prijavio, da su oni, koji su prenosili kamen s nje, kolima oštetili gradski pločnik u nekim ulicama, pa i u onoj između srušene palače i Bergetičeve kuće,¹⁷ a 22. lipnja te godine izjavio je, da su kupe s njena srušenog krova položene u neko otvoreno i izloženo dvorište i tim izložene krađi.¹⁸

Neposredno iza toga bit će bila porušena zgrada tamnica i kazalište. Réha piše u izvještaju o svom okružju godine 1822., da za javne zabave gotovo ništa ne postoji i da na čitavom okružju područja nema javnog kazališta, a u Splitu pak da je kazalište bilo u općinskoj zgradi, te da su godine 1821. porušeni.¹⁹

Nekoliko sačuvanih akvarela, crteža i opisa bar će nam pomoći, da se predoči raniji izgled tih umjetničkih i povijesnih građevina.

Dosada je nekoliko puta objavljen sam akvarel, koji je naslikao M. Vecchetti²⁰ u drugoj polovici

¹⁵ *Spalato 25 gennaio 1821. Capitato Niccolo Selebam-affittante di una bottega sottoposta al pubblico palazzo e d'appartenenza di questa comune coll'unita rimostranza, fa conoscere di non poter soddisfare l'affitto anticipato, essendo prossima la demolizione del sovrapposto palazzo...*
P. Cambj podestà.

Spis br. 219 sv. iz g. 1820. Općinski arhiv u Splitu.

¹⁶ Spis br. 963 sv. iz g. 1821. Općinski arhiv u Splitu.

¹⁷ *Spalato 23 maggio 1821. Avendo il signor Commissario di polizia riferito, che coloro che trasportavano le pietre del Palazzo demolito coi carri arrovinarono il selciato delle situazioni: vicino la chiesa di S. Rocco nella contrada del vescovado, la contrada di Santa Maria, fra il palazzo demolito e la casa Berghelich, il stradone di S. Pietro ed in specialità nella conca rovescia, la piazza detta dei signori, il canale che era vicino alla scala del palazzo anche è coperto di planche.*

P. Cambj podestà.

Spis br. 1845 sv. iz g. 1821. Općinski arhiv u Splitu.

¹⁸ *Spalato 22 giugno 1821. Noto avendo il Commissario di polizia riferito che li coppi levati dal palazzo del conte demolito, sono posti in un cortile esposto ed aperto e con pericolo di essere rubati...*

P. Cambj podestà

Spis br. 2373 sv. iz g. 1821. Općinski arhiv u Splitu.

¹⁹ ...Per divertimenti pubblici vi esiste poco o niente, non vi esiste in tutta l'estesa del circolo un teatro pubblico... Vi era a Spalato parimente un teatro e palazzo municipale unitamente costruiti, che pero nel 1821 erano demoliti...

Enrico Réha, *Relazione sopra il Circolo di Spalato dal sottoscritto amministrato nell'anno 1822. Rukopis u Arheološkom muzeju u Splitu, str. 139.*

²⁰ *Ephemeris Spalatensis*, str. 3. Zadar 1894. G. Novak spominje da se u gradskoj knjižnici u Splitu nalazi originalna slika Narodnog trga iz 18. stoljeća. To je međutim Vecchiettijeva kopija. »*Novosti*« br. 355, Zagreb 1928.

prošlog stoljeća, ali to je zapravo kopija crteža geometra Antonija Zudeniga, kojemu je on pri rubu nadodao pojedinosti sačuvane Karepićeve renesansne palače. Znajući da je kopija, tragao sam za izvornim crtežima i, našavši ih, ovdje ih objelodanjujem, budući da su stariji i pouzdaniji od Vechiettijeva akvarela. Po tome, što ih ima nekoliko, vidi se, da su SPLICANI cijenili te lijepe i značajne zgrade i kad nisu mogli njih, sačuvaše im bar spomen.

Jedan od najstarijih bit će onaj u Državnom arhivu u Zadru. Nacrtnan je na papiru perom slobodno u jakim suprotnostima svijetla i sjene, a pod perom se još vidi, da je crtež bio najprije izveden olovkom. Sudeći po pismu, vjerojatno potječe iz 18. stoljeća, a potpisao ga je Antonio Zuede... Iako je dočetak njegova imena poderan, može se naslutiti da je to Antun Zudenigo. Izrađen je kao skica, u kojoj su prikazani glavni dijelovi, dok su podrobnosti, osobito građevinski ukrasi, nemarno i površno označeni (sl. 1). Naslov mu je *Spalato. Piazza d...* samo djelomično sačuvan, jer je i tu papir poderan, ali se može pretpostaviti, da je tu bio ispisan stari na-

ziv trga zabilježen u zapisu iz 1675.²¹ i 1749. u obračunu popločavanja trga:²² *Piazza di Signori*. Pojedine su zgrade označene brojevima od 1 do 8. Jugozapadna terasa kneževe palače označena je brojem 1, a njena istočna strana sa stepeništem brojem 2. Trijem sa dva luka brojem 3, kazalište sa triforom brojem 4, javna loža brojem 5, a kip sv. Lovre na njenu uglu brojem 6, kapelica uz nju brojem 7, a susjedna kuća brojem 8.

Ti su brojevi protumačeni, kad im se i kratice razriješe, doslovce ovako:

1. *Terazzo dal quale l'uficiere del comand(ant) pubblica i atti ufic(cial)i.*

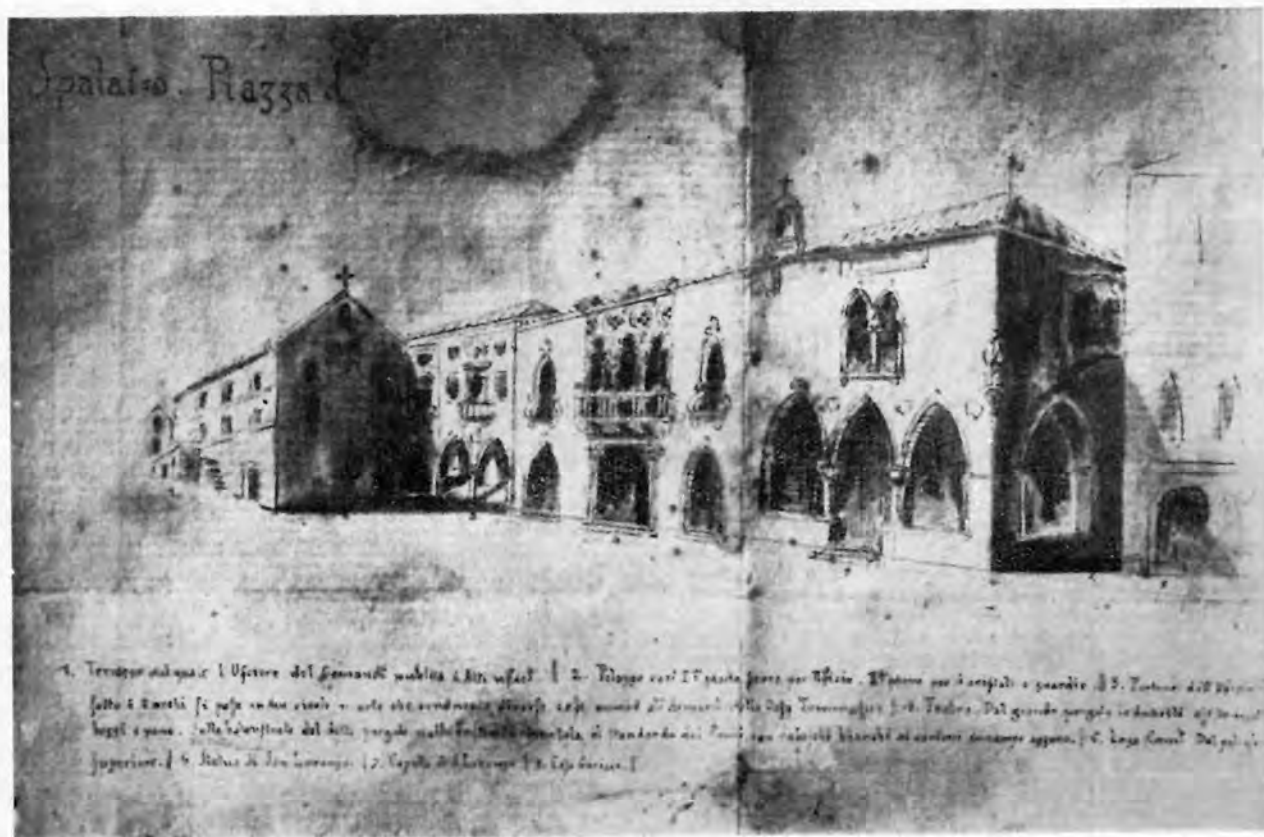
2. *Palazzo car(ce) Imo piano serve per uficio. Il do piano per i arestati e guardie.*

3. *Portone dell' ufficio com(muna)le, del teatro e di altri locali i... sotto i 2 archi si passa in un vicolo morto che conduce a diverse case nonche all'Arman(en)to dalla casa Tommassich.*

²¹ 22 settembre 1675... *Piazza chiamata di signori et sotto il palaggio del ... Rettor.* Knjiga gradskog vijeća 1675. sv. D, str. 7 Gradska biblioteka u Splitu.

²² *Conto della spesa per il primo salizzo della piazza di signori fatta dall'eccellentissimo Iseppo Venier fu Camerlengo l'anno 1749.* Rukopis u Muzeju grada Splita, na koji me je ljubezno upozorio ravnatelj C. Čičin-Sain.

Sl. 1 — A. Zudenigo: Narodni trg u Splitu tokom 18. st.

4. Teatro. Dal grande pergolo le autorità assistono alle feste popol(ari) e buttano alla gente bezzi e pane. Sulla balastrata del detto nelle festività sventola il standardo del com(mun)e con rabeschi bianchi ai cantoni in campo azzuro.

5. Loza com(muna)le. Dal palcoscenico del teatro si passa nel p(iano) superiore.

6. Statua di San Lorenzo.

7. Capella di S. Lorenzo.

8. Casa Gorisio.

Akvarel, koji se sačuvao u Radmanovoj zbirci u Omišu (sl. 7.), ne razlikuje se mnogo od tog, tek je točniji u podrobnostima građevnog ukrasa. Nad triforom kazališta vidi se krilati reljefni anđeo, a Karepićeva je palača određenije nacrtana. Ovdje je i opis opširniji. Akvarel, vjerovatno, potječe iz prve polovice 19. stoljeća i slika je nakon rušenja, jer spominje nekadašnju namjenu pojedine zgrade, pače žali i osuđuje njihovo rušenje. Pod terasom kneževe palače piše: *Terrazza dalla quale l'usciera del comune publicava gli atti ufficciosi. Al pianterreno eravi una bottega di spiriti e scatetterie. Pod njenim istočnim zidom, na kojemu je stubište: Palazzo comunale. Il primo piano serviva per l'ufficio. Il secondo pegli arrestati e secondini. Sotto la scala esterna certo sior Tonin Baraccola faceva il cappellaio. Era il nonno delle Cappelletti. Mezzodì. La sola parte di mezzogiorno*

presso l'angolo di levante del palazzo era fuori di piombo, ed erano dei sostegni di travi appoggiati alla casa Rosoleni che era de faccia al palazzo. Era facile a restaurarsi, ma non si, signore. Si doveva demolire tutto e spendere assai più per la demolizione che non si avrebbe speso pel ristauo. La porta in cima allo scalone metteva all'atrio dell'ufficio comunale del teatro e di altri locali interni dove erano locali per arresti. Sul piano superiore egualmente. Sotto i due archi si passava in due contrade morte che conducevano all'case Mistruzzi e Leco, Scarneo, Politeo, nonche all'Armamento era casa Tomassich e vi era un viottolo che riusciva dietro la loggia.

Pod kazalištem: Teatro. Nelle feste popolari, le autorità del comune vi assistevano dal grande pergolato (sul balaustro del quale v'era lo strato del comune, azzurro, ornato di arabeschi bianchi ai 4 angoli e nel mezzo) e gettavano al popolo del denaro e del pane. Bottega d'un armaiuolo. Magazzino di armi ed altri istrumenti. Magazzino d'armi. Vi era praticata sotto i Francesi una porta ed un finestrino che metteva in un locale terreno pela guardia civica.

Pod ložom vijećnice piše: Loggia comunale. Dal palcho scenico del teatro si passava sul piano superiore della loggia e questa era un ampia sala che serviva pelle comparse e pegli atrezzi del teatro. Erano i due stanzini ai lati della capella

Sl. 2 — Narodni Trg. Akvarel iz prve polovice 19. st. u Konzervatorskom zavodu u Splitu

e servivano per gli attori. Vi era una lapide sopra il finestrone e sotto del medesimo ed era la seguente. (Tu je naveden pogrešno već poznati natpis, koji je i danas na vijećnici). *Statua di S. Lorenzo trasportata nella chiesa di campagna a S. Lorenzo, cappella di s. Lorenzo.*

Pod Karepićevom i susjednom kućom je zapisano: *Casa Gorisio, casa Martinis.*

Još je točniji akvarel sačuvan u Konzervatorskom zavodu, također iz prve polovice 19. stoljeća, i to poslije rušenja (sl. 2.). Tu je zahvaćena kuća splitske plemićke obitelji Martinis s vratima »na koljeno« i kamenom ogradom; jasno se vidi neki reljefni vjerojatno svetački lik nad mletačkim lavom sred istočnog zida kneževe palače, ukrasi nad ulazom i nad otvorom balkona tamnica i anđeo sred kružišta trifore kazališta. Pod zgradama su naslovi i oznake.

Pod terasom kneževe palače piše: *Terrazza con sottoposta bottega, a cui il comandador (usciera comunale) ascendeva nella scala esterna per leggere gli atti pubblici.*

Ispod istočnog zida kneževe palače: 1. *Piano. Locali ad uso dell'ufficio comunale.*

2. *Piano. Locali ad uso degli arresti ed alloggio dei locandini. Scala conducente all'uffizio comunale ed al teatro.*

Pod općinskim uredom i tamnicama: 2. *Piano. Locali pegli arresti. L'atrio del teatro e dell'uffizio comunale. Pianterreno astente internamente un locale per arresti e passaggio ad abitazioni private.*

Pod kazalištem: 1. *Piano. Teatro. Pianterreno, magazzini.*

Ispod gradske vijećnice: *Loggia, 1 Piano a cui si accedeva mediante scala esterna dalla parte di borea. Aveva pure interna comunicazione mediante 2 porticine praticate sul lato di ponente col palcoscenico del teatro, e serviva agli attori e comparse pel loro uso.*

Pod kipom sv. Lovre: *Statua di S. Lorenzo.*

Pod svećevom kapelom: *Cappella di S. Lorenzo ora cucina del comandante di piazza.*

Luk pod tom kapelom označen je: *archivolto una volta aperto poschia vandalescamente chiuso dal militare.*

Pod Karepićevom palačom: *Casa Gorisio.*

Pod Martinisovom kućom: *Casa fu Martinis. Il nuovo proprietario Camber imitando il militare vi aggiunse il terzo piano ed abbattendo il balaustrato di pietra della terrazza ne sostituì uno di ferro. — Molto fúrbo!*

S tim se akvarelima slaže uglavnom i crtež Splitsanina Petra Zečevića, koji se bavio slikarstvom i minijaturama, pokazavši u svojim sitnim radovima ipak ponešto suptilnosti. Rođen je u ožujku 1807. u Splitu, gdje je kasnije bio činovnik okružnog poglavarstva a zatim suda u Supetru na Braču. Od 1845. do 1855. živio je u Vrlici također kao sudbeni činovnik. Odatle je pisao upravniku splitskog arheološkog muzeja Franu Carrari u kolovozu 1850., opisavši, vjerojatno na Carrarino traženje, porušene zgrade Narodnog trga. Osjećajući, da u pismu ne može sasvim razjasniti sve njihove dijelove, poslao mu je i svoj crtež (sl. 3.), označivši slovima i brojevima pojedinih dijelova. Na poledini tog papira bio je započeo crtati te zgrade u većem omjeru, ali je odustao i nacrtao ih u manjem. U drugom dijelu pisma, datiranom dva dana kasnije, kad je vjerojatno dovršio crtež, rastumačio je pojedina slova i brojeve tu označene. Očito je dakle, da je crtež bio priklopljen pismu, što se vidi i po pregibu. — Izvorno pismo glasi:

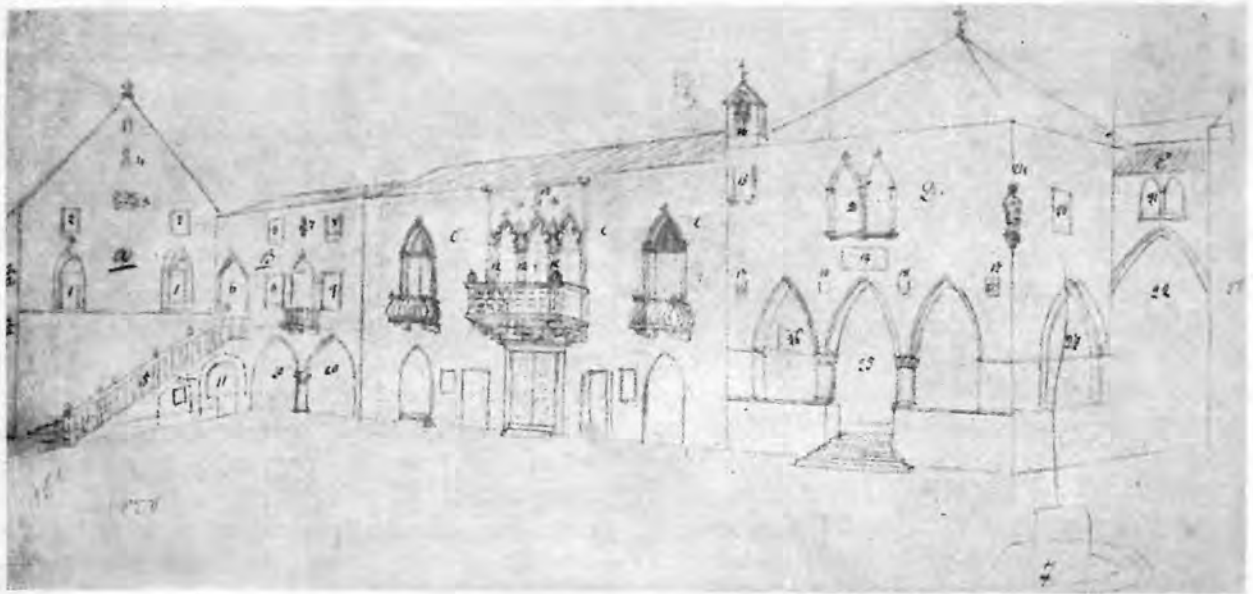
Verlicca 24 Agosto 1850

»Carissimo Don Francesco!

Del palazzo del conte cioè come erano disposti gli stemmi non m'è ricordo. Se vi erano iscrizioni nol so. — So bene questo che due stemmi della città od uno, se non fallo, sono stati innestati ai pilastri del portone della pipimiera. Una iscrizione grande vi era sopra l'arcata di mezzo della loggia d'ora è il corpo di guardia. Credo che questa sia stata vandalescamente battuta o levata dal Genio (cattivo) Militare. Credo che vi sia stata anche per ciò una scritturazione tra la comune e il Genio militare, ed anzi relativamente a tale iscrizione il capitano del Genio diede una risposta satirica alla comune. Potrai informartene dal Dudan.

Voglio provarmi descriverti il palazzo, cioè tutto l'edificio compresa la loggia ora barbaramente mostrizzata, intendo però dell'esterno, poco ti saprò descrivere l'interno, ma so qualche cosa che hò fatto molto il biricchino entro.

Dalla parte della piazza formava un sette. Tra la casa Gorisio e la loggia osserva quel volto. Quelle due finestre sopra lo stesso davano chiaro ad una capella di San Lorenzo. E lì era anche un quadro che ora non so dove sia ito. L'altare era di legno con dorature. Sopra la loggia vi era una gran sala, molto alta e serviva per

Sl. 3 — Petar Zečević: Crtež Narodnog trga iz 1850. god.

le prove della moresca. Vi erano due camere dal lato che riguarda la casa Gorisio. Una cioè all'angolo della loggia che riguarda la piazza e l'altra dalla parte opposta, sicchè la capella restava nel mezzo. La camera a finestra cioè all'angolo della parte della casa Berghelich non aveva finestra, l'altra che riguardava la piazza ne aveva una con pilastri senz'ornati ed in quadrilungo, al lato di levante e vicina alle due della capella. Quella finestra fu chiusa nel vandalico ristauo.

Il pianterreno della loggia era assai piu ampio, aveva internamente credo una stanza, la porta della quale era nel mezzo. Ora sono due porte. V'era nicchiata nel muro una grande pietra con le misure scolpite di capacità e credo lineari. Quando si faceva bigonci, secchi di misura od altre misure prendevano norma da quelle misure incise. Non so se v'era qualche iscrizione. Nella bella loggia di Traù che ora vogliono far una cosa simile di quella di Spalato vi è una pietra simile. La nostra credo che sia stata levata o gentilmente intonacata, perchè non vi sia memoria. Le tre arcate della loggia sono intatte, e lì era un altro arco simile a quelli aperto dalla parte che si va dal Gorisio. Per far bene lo hanno chiuso. Non credere che i due angoli del prospetto cioè quelli dalla piazza in sù fossero prima a piano inclinato ossia a scarpa. Erano prima perpendicolari fino al fondo. E quando molti anni fa si credeva avessero cesse le fon-

damenta all'angolo di scirocco si spesero molti fiorini e si fece quella scarpa. E lorchè fu ristaurata tutta la loggia, si fece anche la seconda scarpa per simetria anche dalla parte di ponente. Come ti dissi superiormente sopra l'arcata di mezzo della loggia vi era quella grande lapide coll'iscrizione. Sopra quella lapide, vi era un grande finestrone con due archi a sesto acuto con una colonna nel mezzo intorta con arabeschi non tanto sfarzosi. All'angolo, cioè presso l'angolo dalla parte di ponente v'era un campanile alla romana con una campana, e sotto di quello una pietra battuta poggiata sopra due denti colla meridiana. All'angolo di scirocco più su delle arcate e nella linea del piano, vi era la statua di San Lorenzo in piedi coll'aureolo di rame, statua che fu calata giù e trasportata a S. Lorenzo in campagna alorchè fu fatta la scarpa sottoposta.

Descriverti il palazzo e tutto l'edifizio credevo di poter fare, ma veggio che mi sarà difficile, ho preferito quindi mandarti un informe disegno, che però ha la vera fizonomia di tutto l'edifizio, tutti i dettagli erano disposti come vedi ma non ho potuto ricordarmi di qual sorta fossero eccettuato qualcuno.

a) Io ritengo che questo pezzo dell'edifizio fosse il palazzo del Conte, a mia memoria al primo piano era l'ufficio comunale e credo la giudicatura di pace, le stanze erano al NN: 1. 1. N. 2 2 carceri ed alloggi dei profos, 3 leone di S. Marco

con la coda di bronzo e l'aurola di bronzo. 4 Una Madonna se non fallo. 5 Una scala magnifica potevano comunicare almeno tre persone in fila. Il balaustro era di pietra.

2 a Lato del palazzo era il solo pezzo che minacciava crollo.

B) Locale dov'internamente vi erano le carceri, e serviva di atrio al palazzo ed al teatro (C). 6 Portone d'ingresso di tutto l'edifizio (a tempi miei). 7 Vi era mezza figura, l'altra metà aveva degli arabeschi, 8 Locali pei carcerati. 9.9 Finestre e pergolato dell'atrio dove i carcerati prendevano aria. 10. 10 portico, dove si passava in carcere — alle case Mistruzzi, Politeo-Leco, Scarneo — ed all'armamento, che è l'attuale casa Tomassevich e Bilonich — all pianterreno vi erano pure carceri — il sottoscala che serviva di bottega d'un certo Cappelletti Capellajo.

C) Teatro — dove si andava per la porta N. 6 — era quindi sul piano — ma il piano era tanto alto che vi erano tre ordini di palchi. — 12 colonne ottagonali del finestrone con capitelli ornati sul gusto dei veneti. 7 fregi degli archi arabescati erano bellissimi — 13 una mezza figura la parte inferiore della quale finiva in arabeschi. — 14. 14. Credo che vi fossero due stemmi — non me li ricordo —

Io ritengo che la parte sottoposta al pergolato di mezzo fosse anticamente l'ingresso di questo pezzo di edifizio — e ridotto poscia a teatro, si trasportò l'ingresso al N. 6.

D) Loggia — capella di S. Lorenzo nella quale si entrava per il piano superiore della loggia 15 Meridiana — 16 Campanile alla romana colla campana del comune — 17. 17 Stemmi della città di Spalato che credo ancora sussistano. 18. 18. Credo che vi sieno due scudi battuti — puoi osservare. — 19. lapide con iscrizione di cui ti scrissi — non mi ricordo però se fosse sopra l'arco di mezzo, o sopra il finestrone — 20. Finestrone della loggia.

E) Capella di S. Lorenzo — la si vede tuttora. 22. Volto sotto il quale si passa dal Gorisio, Berghelich etc. 23 finestra di una stanza 24 statua di S. Lorenzo — 25 interno della loggia — 26 — lapide dov'erano sculte le misure di capacità e lineari — 27 arco ora bestialmente chiuso — 28 angolo della casa Gorisio —

F) Stendardo — credo che vi sia ancora al nostro giardino — li era un leone rampante in basso rilievo al piedestallo dello stendardo — che poggiava sopra tre o cinque gradini a mezza

circolo come vedi sul disegno — dalla parte che riguarda il palazzo a) vi erano le pile, che i nostri borghigiani barbaramente in una notte distrussero e rifabbricarono malamente al giardino —

Appunto — uno stemma della città vi è alla fontana dell'Imperatore inenestato — opera credo dell'Andrich — come quella della demolizione

Quando si abbatteva l'edifizio, si stentava molto — il cemento era tanto forte che le pietre a finissima martellina si spezzarono, ma il cemento non si staccava. I travi di larice erano di un piede veneto di grossezza in quadro — tutte le pietre ed ornati si trasportarono nel cortile dell'ospedale civile, ma le mani e l'anima ladra dei nostri, per levare il ferro ed il piombo spezzavano tutto. Si pensò poscia con quelle pietre costruire il frontispizio del nostro cimitero. Devita si scriveva, Sebastiano Devita Cristofoli — Mia moglie e Culis ti salutano — non ho compito S. Salvatore. Due miglia circa distante da quell'edifizio vi sono i ruderi d'un castello credo dei templari — mi vi recherò sopra luogo. — Addio

Il tuo afettuosissimo
Zecevič²³

In fretta.

Na crtežu uz pismo knežev je dvor označen slovom a, 2/a je njegovo južno pročelje, 1,1 prozori prvog kata, 2,2 prozori drugog kata, 3 lav, 4 reljef, 5 vanjsko stepenište. Zgrada tamnice označena je slovom B, 6 joj je ulaz, 7 reljefni lik na drugom katu između prozora označenih 8,8. Prozori prvog kata imaju broj 9,9. Trijem prizemlja 10,10, dućan pod stepeništem 11. Kazalište je označeno slovom C, 12,12,12 su brojevi stupića njegove trifore, 13 polulik vrh trifere, a ti 14 grbovi iznad njenih otvora. Slovom D označuje vijećnicu, na kojoj su: 15 sunčani sat, 16 zvonik, 17,17 grbovi Splita, od kojih je istočni još u zidu, 18,18 otučeni grbovi, 19 natpis, 20 bifora, 21 bifora kapele označene slovom E, 22 luk pod njom, 23 sada zazidani istočni prozor

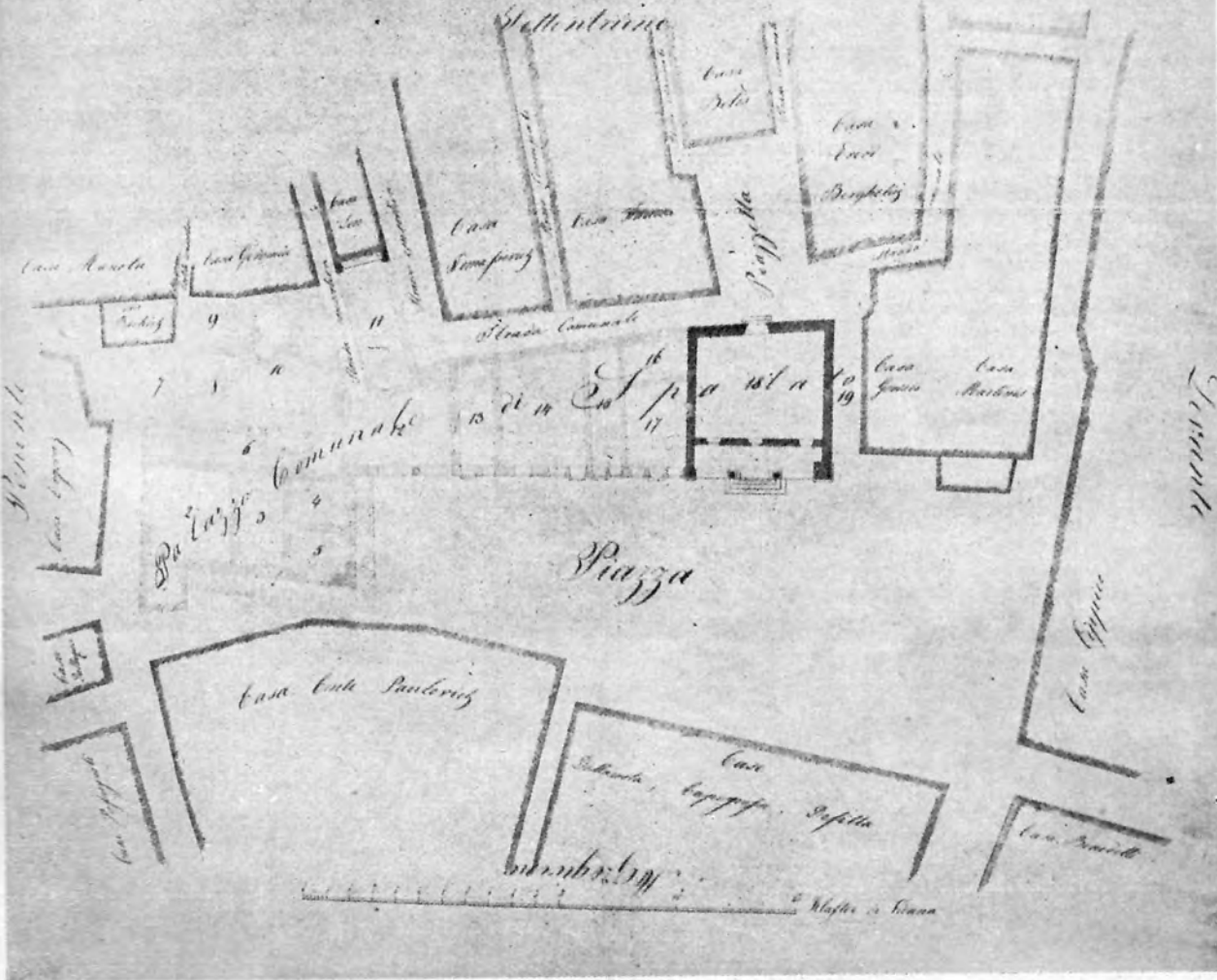
²³ Potpis na pismu nije potpuno jasan, ali kao i rukopis slični Zečeviću s njegovih pisama i bilježaka, koji su iz obitelji Radmilović-Marinović prešli u svojinu Muzeja grada Splita. Pored toga i druge su okolnosti za to. Zečević je bio prijatelj Carrarin. Naslikao mu je dva minijatura portreta. Živio je godine 1850. u Vrlici odakle je pismo pisano, znao je crtati, a u njegovu je albumu sačuvan nedovršen crtež Narodnog trga. U pismu se priznaje Splitsčaninom i kaže, da se kao dijete igrao u Vijećnici, ali da se ne sjeća nekih pojedinosti, što nije čudno, jer kad se ovaj sklop srušio, bilo mu je četrnaest godina. Jedino ta okolnost čini, da sumnjamo, da je ovo njegovo pismo, ali ipak ostajem pri svojoj pretpostavci, jer je neke podatke on mogao doznati i nakon rušenja.

Piano e Situazione

del Palazzo Comunale esistente in Spalato prima della sua demolizione

- Indice
- 1. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 10
  - 2. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 11
  - 3. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 12
  - 4. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 13
  - 5. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 14
  - 6. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 15
  - 7. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 16
  - 8. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 17
  - 9. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 18
  - 10. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 19
  - 11. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 20
  - 12. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 21
  - 13. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 22
  - 14. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 23
  - 15. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 24
  - 16. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 25
  - 17. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 26
  - 18. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 27
  - 19. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 28
  - 20. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 29
  - 21. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 30
  - 22. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 31
  - 23. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 32
  - 24. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 33
  - 25. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 34
  - 26. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 35
  - 27. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 36
  - 28. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 37
  - 29. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 38
  - 30. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 39
  - 31. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 40
  - 32. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 41
  - 33. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 42
  - 34. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 43
  - 35. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 44
  - 36. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 45
  - 37. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 46
  - 38. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 47
  - 39. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 48
  - 40. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 49
  - 41. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 50
  - 42. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 51
  - 43. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 52
  - 44. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 53
  - 45. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 54
  - 46. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 55
  - 47. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 56
  - 48. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 57
  - 49. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 58
  - 50. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 59
  - 51. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 60
  - 52. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 61
  - 53. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 62
  - 54. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 63
  - 55. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 64
  - 56. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 65
  - 57. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 66
  - 58. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 67
  - 59. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 68
  - 60. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 69
  - 61. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 70
  - 62. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 71
  - 63. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 72
  - 64. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 73
  - 65. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 74
  - 66. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 75
  - 67. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 76
  - 68. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 77
  - 69. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 78
  - 70. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 79
  - 71. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 80
  - 72. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 81
  - 73. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 82
  - 74. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 83
  - 75. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 84
  - 76. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 85
  - 77. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 86
  - 78. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 87
  - 79. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 88
  - 80. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 89
  - 81. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 90
  - 82. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 91
  - 83. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 92
  - 84. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 93
  - 85. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 94
  - 86. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 95
  - 87. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 96
  - 88. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 97
  - 89. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 98
  - 90. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 99
  - 91. Locali dove si tiene il collegio comunale d. 100

Sl. 4 — Floris Narodnog trga u Splitu (iz Andrićevih spisa)

prvog kata, 24 svečev kip, 25 trijem, 26 ploča mjera, 27 istočni, sada zazidani luk trijema. Palača Karepić ima broj 28, a stup zastave slovo f. Prema tome je oznaka poredana točno, iako Zečević priznaje, da se ne sjeća i ne pouzdava potpuno u svoje sjećanje na neke pojedinosti.

Pored toga u svom albumu crteža i akvarela, koji se čuva u splitskom Arheološkom muzeju,²⁴ Zečević je za sebe počeo crtati olovkom sjeverni dio Narodnog trga, ali ga nije dovršio. Taj se crtež uglavnom slaže sa Zudenigovim i s akvarelima u Radmanovoj i Konzervatorskoj zbirci. Nije pače isključeno, da su i ta dva akvarela također Zečevićevi.

Najvjerodostojniji nam izgledaju nacrt i tloris srušenih zgrada, koji su se sačuvali među spisima arhitekta Vicka Andrića. Crtež pročelnog dijela (sl. 5.) nije nažalost dovršen, ali je rađen točno i vjerojatno u točnim omjerima, a nedovršeni dijelovi, prozori i njihovi reljefni ukrasi dadu se rekonstruirati. Izuzev središnji balkon na katu, vrata i prozore na dućanima i skladištima u prizemlju kazališta, kojih ovdje ima nekoliko, u ostalome se ovaj nacrt uglavnom slaže s dosadašnjim.

²⁴ Fisković C. — Prijatelj K., Prilozi za povijest umjetnosti u Dubrovniku, str. 16, Split 1950. Prijatelj K., Tri splitska slikara iz 19. stoljeća str. 16, Split 1952. Prijateljevu popisu Zečevićevih radova mogu se dodati dva mala akvarelna portreta Špire Carrare u knjižnici trogirskog kaptola, publicista Josipa Čobarnića, naslikanog godine 1855. po sjećanju u njegovoj rukopisnoj zbirci pjesama u splitskoj gradskoj knjižnici i uljeni portret graditelja Vicka Marinovića iz godine 1857. u obitelji Radmilović u Splitu. Prijatelj ne spominje ni crtež Narodnog trga na strani 9. Zečevićeva albuma, jer je bio prekriven akvarelom »Pogled na staru kapelu«, koji je sada zalijepljen na strani 17. Iz dopisivanja F. Carrare sa braćom Battara 1845—1847. vidi se, da je Zečević slikao, pored V. Poireta, Kornera iz Kaštel Novoga, Stöckl-a iz Šibenika, a možda i J. Zmajića iz Korčule, likove u narodnim nošnjama po kojima su izvedene slike u Carrarinoj »La Dalmazia descritta«. Možda su njegove i minijature Albertija u Muzeju grada Splita.

Osobito se taj nacrt slaže s tlorisom (sl. 4.) izrađenim neposredno poslije rušenja zgrada, a ne udaljuje se mnogo od ranijih slobodno izvedenih crteža. Na njemu je označena i veličina pojedine zgrade bečkim klasterima. Odatle se prvi put doznaje plan i mjere Narodnog trga, položaj, veličina i veza pojedinih zgrada. Očito je, da je plan, a vjerojatno i nacrt izveden u neke službene svrhe, možda zbog sukoba općinske i državne vlasti o vlasništvu tih zgrada.

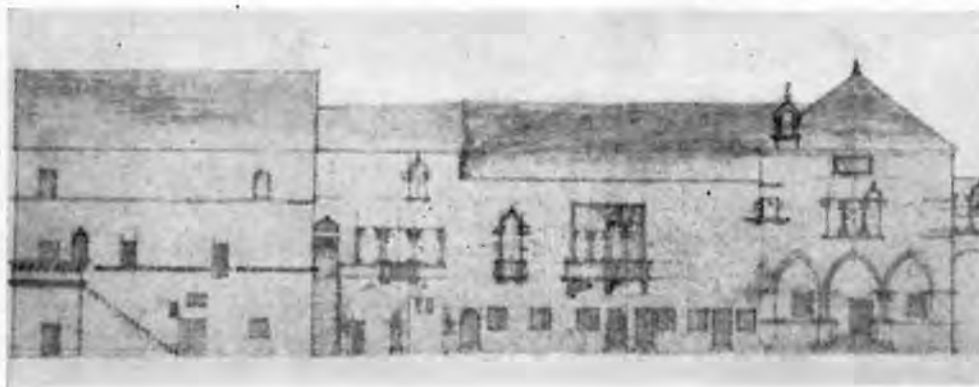
Pored naslova i imena pojedinih kuća, koje su nazvane po ondašnjim vlasnicima, na trgu i u susjednim ulicama brojevima su označene zgrade, koje su porušene, a pojedini brojevi razjašnjeni u tekstu:

*Piano di situazione
del palazzo comunale esistito in Spalato prima
della sua demolizione*

Indice

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8 e 9 Locali terreni spettanti al palazzo comunale di Spalato.
10. Cortile con pozzo e cisterna annesso ai medesimi.
11. Locale unito allo stesso palazzo comunale.
12. Locale nel pianoterreno non occupato da fabbrica, e servente a passaggio pelle strade consortive, e comunali.
13. 14. 15. 16. 17. e 18. Locali terreni spettanti allo stesso palazzo comunale.

lik na drugom katu između prozora označenih 8,8. Prozori prvog kata imaju broj 9,9. Trijem prizemlja 10,10, dućan pod stepeništem 11. Kazalište je označeno slovom C, 12, 12, 12 su brojevi stupića njegove trifore, 13 polulik vrh trifore a 14,14 grbovi iznad njenih otvora. Slovom D označuje vijećnicu, na kojoj su: 15 sunčani sat, 16 zvonik, 17,17 grbovi Splita, od kojih je istočni još u zidu, 18,18 otučeni grbovi, 19 natpis, 20

Sl. 5 (lijevo) — Nacrt kneževe palače, tamnice, kazališta i vijećnice (koji je izradio vjerojatno U. Andrić)

Sl. 6 (desno) — Rekonstrukcija Kneževe palače, tamnice, kazališta, vijećnice, na splitskom Narodnom trgu (po starim crtežima crtao arh. M. Berber)

19. Nel piano terreno non occupato da fabbrica serve di passaggio, e sopra il volto era costrutta la chiesetta di San Lorenzo.

NB. Sopra i locali terreni da 1. a 9. esistevano primo e secondo, piani abitabili.

NB. Sopra l'11 esisteva un primo piano abitabile.

NB. Sopra il 12 esisteva un primo, e secondo piano.

NB. Da 13 a 18 esisteva un primo piano ridotto ad uso di teatro con tre ordini di palchi, palco scenico, magazzino e camerini per vestario degli attori.

NB. Il solo locale 18 è stato conservato nella demolizione del palazzo comunale, ed in seguito è stato risarcito e completato in due piani di abitazione dalla c. r. direzione militare.

NB. Sopra il 19 la chiesetta di San Lorenzo fu ridotta ad uso di abitazione.

NB. Tutto il mercato il giallo spettava al palazzo comunale di Spalato, e distingue la demolizione praticata dal conservato.

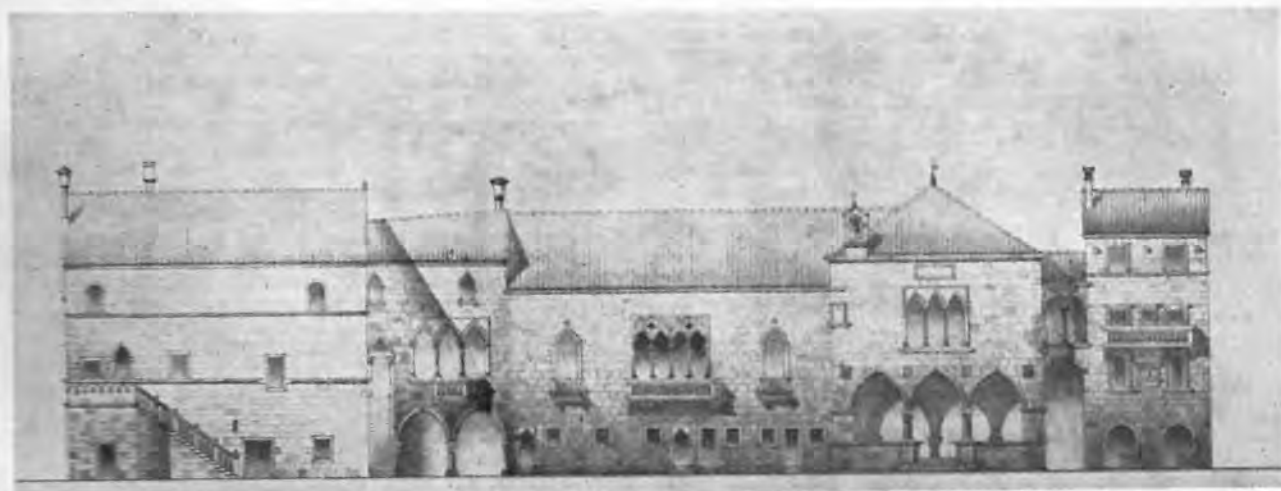
Iz ovog se tlorisa vidi i dvorište kneževe palače, koje se inače rijetko i jedva spominje. Bilo je prostrano, četvorno i ograđeno od ulice iza trijema pod tamnicama. Sred njega i uz zid stajahu dva bunara okruglih kruna, a široke vanjske stepenice, prislonjene uz dvor, vodile su na prvi kat. Mora dakle, da je bilo slikovito u svojoj zatvorenoj intimnosti.

Usporedivši sve spomenute crteže, akvarele, nacrt i plan, može se jasno vidjeti, da je sav taj sklop bio estetski uravnotežen, usklađen i cjelovit kao da je jedinstvena i planski zamišljena kompozicija. Njegova estetsko-urbanistička vrijednost

jasno se uočava iz ovih crteža i danas. Kneževa je palača zatvarala trg sa zapadne strane svojim slikovitim pobočnim zidom. Iz urbanističkih razloga njen je istočni zid bio bogato iskićen skulpturom i građevinskim ukrasom, jer je bio vidljiviji s trga negoli pročelni zid. Tako je ta palača svojim stepeništem, trokutnim zabatom i ukrasima na istočnom zidu skladno završavala sklop susjednih zgrada, koje se nizahu sve do Martinisove kuće na uglu ulice, koja sa sjeveroistočne strane ulazi u trg, a danas se zove Bosanska.

Glomaznost te zgrade bijaše ublažena dvjema vanjskim stepeništima i reljefnim ukrasima, te je tim činila cjelinu s ostalim ukrašenim i prozračnim palačama ovog sklopa. Prema njoj je oblikovana i svinuta suprotna joj renesansna Pavlovićeva palača. Trijemovi, balkoni, prozori i terase svih tih zgrada povezivahu se slikovito, a smještaj pojedinih isturenih dijelova i obris krovova također su bili uravnoteženi. Stubište kneževe palače nadovezivalo se na balkone kazališta i tamnica, arkade trijema uličnog prolaza bijahu kontrapunkt arkadama vijećnice. Balkon Karepić-Gorizijeve renesansne palače nadovezivao se na terasu Martinisove kuće, a i lukovi se njihovih prizemnih dućana usklađivahu. Sredina čitavog sklopa bijaše naglašena triforom kazališta, a ugao vijećnice kipom sv. Lovre.

Takve uravnoteženosti, razigrane u svojoj raznolikoj dekorativnosti, rijetko se može naći u starim gradovima. Struktura je cijelog sklopa doduše gotički krhka i odveć dekorativna, reljefnost naglašuju samo balkoni i dvije terase; ona na kneževoj i ova još sačuvana na Martinisovoj kući, ali prepletenost te čipkaste cjeline u urav-

noteženosti, izmjeničnosti ploha i otvora stvarala je živost, koja je imala i svoju arhitektonsku čvrstoću.

Usporedivši sve crteže, nacrt i plan s njihovim tumačenjem, a uzevši u obzir i ostale arhivske papire, mogu se opisati pojedine zgrade.

Kneževa je palača bila najprostranija kuća ovog sklopa. Imala je u južnom pročelju tri ili četiri prozora na svakom katu, a po dva prozora na katovima istočnog zida. Na južnom je zidu bio prizemni otvor i terasa sa stubištem, kojoj je pregrada bila obrubljena nizom slijepih tro-lisnih gotičkih lukova. Pod terasom je bio dućančić, gdje prodavahu pića, a sama je terasa služila, da gradski glasnik može objavljevati građanima zakone i odredbe. Na prvom je katu stanovao gradski knez, koji je mnogo godina prije pada mletačke vlasti odatle iselio zbog trošnosti zgrade u neku privatnu kuću.²⁵ Zatim su tu za vrijeme Austrije smjestili sud, čega se sjeća i Zečević u svom pismu, dok nije i taj preselio zbog opasnosti rušenja.²⁶ Nakon toga su tu boravili vojnici, i zgradu su zvali Velika straža, kako se to vidi iz dopisa općine od 8. studenoga i 10. prosinca 1814.²⁷ Na drugom katu bijahu zatvori sa stražarima. U prizemlju, pa čak i u tamnici, bio je u XIX. stoljeću smješten stari sudbeni i notarski arhiv. Nije stoga ni čudno, da su mu mnogi svesci, koji se danas nalaze u Državnom arhivu u Zadru, oštećeni vlagom i prašinom. Austrijska je vlast doduše bila naredila, da se u kneževoj palači napravi posebna soba za arhiv, ali budući da ta palača bijaše ruševna, to se nije izvršilo.²⁸ Na istočnom zidu bijaše uzidan lav sv. Marka, znak mletačke vlasti, s bronča-

²⁵ ... *Le rappresentanze pubbliche che sotto al Veneto governo avevano un abitazione in Spalato erano il provveditore generale capo della provincia, il conte e capitano ed il camerlingo castellano. Il primo aveva il generalato ora ridotto nella gran caserma; il secondo aveva il palazzo prettorio sotto li austriaci convertito ad uso del tribunale o in sala della Ragione; il terzo abitava nel pubblico castello soprastante alla Marina. Molti anni prima dell'abdicazione del veneto governo il conte e capitano passò ad abitare in una casa privata per essere cadente il palazzo pretorio, ed oggi pure si tolse da collà anche il tribunale per lo stesso oggetto...*

Anonimni rukopis iz početka XIX. stoljeća. Sezione III. capo VII. Spisi V. Andrića u Konz. zavodu za Dalmaciju.

²⁶ Ibid.

²⁷ Spis br. 507, 557, sv. iz g. 1814. Općinski arhiv u Splitu.

²⁸ *Non v'è altro archivio, fuori della cancellaria civile in cui esistono gli atti corsi sotto al veneto dominio. Dal governo austriaco fu ordinato che questi fossero trasportati in apposito archivio da costruirsi in una camera del pubblico palazzo. Ma non si eseguì l'ordine per mancanza di luogo, e per lo stato rovinoso del palazzo pubblico.*

nim repom i svetokrugom.²⁹ Nad lavom je bio reljefni lik Gospe, dok u prednjem uglu kuće stajale uzidani neki grb. Vrh zabata, nad prozorčićem potkrovlja stršio je akroterij u obliku križa ili cvijeta. Uz taj je istočni zid bilo prislonjeno otvoreno stubište, toliko široko, da trojica mogahu uzlaziti. Spominje se oko 1742.,³⁰ ali je ono mnogo starije. Kamena je ogradica imala stupiće razdijeljene u skupine s pilastricima, vrh kojih su bili akroteriji vjerojatno u obliku pupoljka. Tim se stubištem uzlazilo u kneževu palaču, gdje se 1658.³¹ i 1664.³² spominje soba za primanje, zatim uredske prostorije, u zatvore, a i u susjedno kazalište. Pod stubištem je bio dućančić, u kojemu je neko vrijeme radio neki klobučar. Otvor dućana imao je regbi oblik »na koljeno«.

Kneževa palača, sudeći po otvorima prozora, izgleda da bijaše gotičko-renesansna zgrada i valjda je zidana u drugoj polovici 15. stoljeća, a možda i ranije, jer se 1455. g. spominju stupiće njene ograde, koje je vjerojatno klesao Andrija Aleši. (Uporedi Fisković-Prijatelj: Albanski umjetnik A. Aleši u Splitu i u Rabu, str. 17. Split 1948.).

Prema Zečevićevu pismu vidi se, da su kraj kneževne palače bile kamenice, po kojima se trg nazivao i Kamenice.³³ Nije jasno, da li je to udubljeni kamen za mjere žita ili kamenice za napajanje konja. Te su kamenice bile skinute već u svibnju 1818. i prenesene u gradski perivoj, gdje nad njima sagrađiše strehu. Iz općinskog dopisa te godine³⁴ doznaje se, da su služile za

Anonimni rukopis početkom XIX. stoljeća, sezione IV. capo I. Spisi V. Andrića u Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju.

²⁹ U splitskom Arheološkom muzeju sačuvan je mletački lav visok 1.20 m. Iako je potpuno obli kip, griva mu sa stražnje strane nije izrađena, a tu je i rupa, o koju je bio pričvršćen o zid. Na glavi su mu tragovi brončanog svetokruga, a i rep je vjerojatno bio brončan i pričvršćen u rupama na hrptu. Na evanđelju je uobičajeni gotički natpis. Pripada 15. stoljeću, ali budući da nije reljef, teško je pretpostaviti, da je bio na kneževoj palači, iako je stao uz neki zid i podudarao se donekle sa Zečevićevim opisom.

³⁰ *Registro del ceremoniale che praticavasi fra il pubblico rappresentante veneto e la città di Spalato nel corso intiero del suo reggimento. Ujesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku II, str. 93. Split 1879. Tu je registar krivo datiran. Treba ga datirati po knezu Ivanu Pasqualigo, koji je tu potpisan, a knezovao je 1742—1745. (Vjesnik za arheologiju... XXII, str. 114. Split 1899.).*

³¹ Ibid.

³² *Knjiga gradskog vijeća 1663.—1672., sv. II. pod nadnevkom 7. srpnja 1664.*

³³ Barač J., *Rasvjeta i ulice u Splitu pred stoipedsset godina.* »Novo doba«, br. 38. Split 1929.

³⁴ Spis br. 616, 663, sv. iz g. 1818. Općinski arhiv u Splitu.

napajanje konja, s kojima su seljaci, osobito Vranjičani i Solinjani, dolazili u grad. Početkom svibnja 1818., kad su već bile prenesene, načelnik Cambj je zabranio seljacima iz okolice da s konjima i ostalim životinjama ulaze u grad, a vjerojatno povodom priprema za doček austrijskog cara Franje I. Zečević veli, da su te kamenice varošani jedne noći rastavili i ponovo, ali loše, sastavili u gradskom perivoju. Međutim su postojale i »pile della misurazione delle granaglie,«³⁵ koje su također bile uz kneževu palaču na trgu. Već ih u srednjem vijeku spominje tu gradski statut, iz kojega se doznaje, da se na trgu prodavalo žito. To je općinski star »starium communis quod est in platea.«³⁶ Tu se, jednako kao i na Pisturi, kamenice spominju i u jednoj mletačkoj odredbi o prodaji žita 1750.³⁷ Načelnik je 1826. zamolio okružno poglavarstvo, da ih prenese u perivoj, ali su ih slijedeće godine prenijeli na voćni trg pred Milesijevom palačom.³⁸

Susjedna zgrada je tamnica. U prizemlju joj bijaše trijem sa dva gotička luka obrubljena žiokom na raboš i poduprta središnjim stupom i dvjema polustupovima kasnogotičkih glavica. Između njih je bio uzidan neki reljefni grb. Kroz trijem se prolazilo u uličice, gdje bijaše Toma-

³⁵ Spis br. 1551 sv. iz g. 1827. Ibid.

³⁶ Hanel J., *Statuta et leges civitatis Spalati*, str. 201. Zagreb 1894.

³⁷ Ciccarelli A., *Osservazioni sull'isola della Brazza I-II*, str. 463. Mleci 1802.

³⁸ Spis br. 2853, sv. iz g. 1826, spis br. 1551 sv. iz g. 1827. Općinski arhiv u Splitu.

ševićeva kuća, u kojoj bijaše oružana, a zatim nekoliko stambenih kuća. Tu se ulazilo i u zatvore, koji bijahu također i u prizemlju, što potvrđuje i anonimni izvještaj iz XIX. stoljeća.³⁹ Zna se, da su već u srednjem vijeku tamnice bile blizu lože, jer je u gradskom statutu zaključeno, da isti čuvari, koji su određeni za ložu, čuvaju utamničeničke u općinskim tamnicama. Giustiniani u svom izvještaju godine 1553. piše također, da je straža stajala na trgu.⁴⁰

Na prvom je katu vrh stubišta bio kićeni ulaz, vrata s gotičkom lunetom, kroz koja se ulazilo u općinski ured, u kazalište i u zatvore, tako da je prvi kat ove kuće služio ujedno kao predvorje kazališta i zatvora. Hodnik uz pročelje služio je kao prolaz za kazalište, a kroz njegov balkon i prozore dopirale do utamničenička zrak i svjetlo.⁴¹ Taj balkon s kamenom ogradicom, kojemu vrata bijahu iskićena reljefnim ukrasima, lunetom i polulukom vrh nje, te sa dva pobočna prozora, naglašavale sredinu ove kuće.

Na drugom katu bijahu prozori zatvora. Skriveno visokim zidom od uske uličice, iza dvora je

³⁹ *Non v' è in Spalato alcuna casa di detenzione. I reventi si custodiscono o nel palazzo prettorio, o in luogo tereno sotto il medesimo, o nella torre del castello.*

Anonimni rukopis. itd. Sezione III, cap. VII.

⁴⁰ Ljubić Š., *Commissiones et relationes Venetae*, sv. II., str. 214. Zagreb 1876.

⁴¹ Tamnice su pored toga bile početkom XIX. stoljeća u zgradi oružane iznad Narodnog trga. (Spis br. 201. sv. XIII. g. 1814. Općinski arhiv u Splitu) u kuli sv. Arnira i u kuli na obali (spis br. 738 sv. iz 1817. *ibid.*), gdje se na prozorima još vide rešetke.

Sl. 7 — Akvarel iz Radmanove zbirke u Omišu iz prve polovice 19. stoljeća.

bilo, kao što rekosmo, dvorište, nalik onima u splitskim plemićkim kućama, s krunama bunara i otvorenim stubištem, vrh kojega bijahu vrata i prozor.

Treća je kuća bila kazalište, ali je prije XVII. stoljeća tu bila vijećnica, kojoj je dvorana kao i u Zadru⁴² pretvorena u kazalište. Pročelje joj je bilo raskošno iskićeno velikom kasnogotičkom triforom ili kvadriforom. Vitki, rekao bih, osmerostrani stupovi držahu trodjelne lukove, nad kojima bijahu prozračna kružišta sa četverolistima. Bogati ukras završavao je reljefnim lišćem, a prema Zečevićevu opisu, u sredini stajale neki polulik između dva grba. Prema akvarelu u Konzervatorskom zavodu i u Radmanovoj zbirci bio je to andeo. Nacrt iz Andrićevih spisa pokazuje, da je tu bila kvadrifora. Uz središnji prozor bijahu dva gotička prozora oštih lukova s akroterijem. Prozori su vjerojatno bili pretvoreni kasnije u balkone, pa su im stoga željezne ograde barokne, tipično trbušasta oblika, kakvi se susreću u Dalmaciji tokom XVIII. stoljeća. Možda je i središnji balkon kasnije nadodan kvadrifori, kao što je to učinjeno na Cipicovoj palači u Trogiru, jer mu stupići ograde izgledaju renesansnobarokni, a ne gotički.

Dok se svi crteži i akvareli uglavnom slažu u prikazu kata, osim u nekim pojedinostima središnjeg prozora, prizemlje označuju drugačije. Prema Zudenigovu, Radmanovu i Konzervatorovu akvarelu i crtežu izgleda, da tu bijahu po sredini široka vrata, koja negdje imaju lisnate poluglavice, a negdje profilirani renesansno barokni okvir. Zečević je pored tih unio još dvojna vrata i dva prozora, dok se u nacrtu i u tlorisu iz Andrićevih spisa vidi ovdje niz asimetrično poredanih otvora; dvojna gotička i dvojna četvorasta vrata sa šest prozora, što podsjeća na stariji raspored romaničko-gotičkih prizemlja s malim gusto poredanim dućanima.

Ova je zgrada služila dakle kazalištu. S njena su balkona predstavnici vlasti prisustvovali svečanostima i bacali narodu novac i hljeb. Raspored ceremonijala gradskog kneza iz g. 1658. veli, da su taj običaj dijeljenja kruha i novca provodili u novoj godini s balkona vijećnice gradski suci.⁴³ Možda to uvedoše mletačke vlasti, jer je u Mlecima već u XII. stoljeću postojao običaj da dužd pri svom izboru dijeli i baca na javnom

trgu srebrnjake i zlatnike narodu.⁴⁴ Na ogradi se pak prostirao sag, koji je označivao splitsku općinu, bijaše modar i ukrašen u sredini i na četiri ugla bijelim ukrasima. Bila je to dakle gradska zastava.

Prizemne prostorije kazališne zgrade služile su u XIX. stoljeću za skladišta oružja, a bijaše tu i dućan nekog trgovca oružjem. Za vrijeme francuske okupacije bila je tu smještena i civilna straža, ali prije se tu nalazila gradska kancelarija.⁴⁵ Ovamo je godine 1815. bilo dospjelo i šest sanduka s rječnicima Joakima Stullija, od kojih se niti jedan primjerak nije mogao prodati, iako je prodaja bila službeno oglašena.⁴⁶

Kazalište je dakle bilo samo na katu i odijeljeno od prizemlja. Zečević i autor tlorisa iz XIX. stoljeća pišu, da je gledalište bilo visoko i imalo tri reda loža. Nepoznati autor tog tlorisa piše, da je kazalište imalo pored pozornice spremište i sobice za svlačenje i oblačenje glumaca. Bilo je dakle dobro opskrbljeno.

Zasada se ne zna, kada je uređeno. Dosada se držalo, da je osnovano sredinom XVIII. stoljeća. Grga Novak navodi nekog austrijskog špijuna, koji ga spominje godine 1776.⁴⁷ Već sam spomenuo, da Sabalić donosi pismo nekog Splitsanina, u kojemu je ovdje već 1758. spomenuto kazalište.⁴⁸

Može se međutim smatrati, da je splitsko kazalište nastalo već početkom 18. stoljeća, pače da je prije kolovoza godine 1742. imalo lože i bilo smješteno u zgradu gradskog vijeća na trgu. U registru ceremonijala, koji se vršio između javnog mletačkog predstavnika i grada Splita,⁴⁹ spominju se naime sastanci vijeća Povjerenja: »Ti sastanci su se redovito nastavljali u dvorani vijeća prije nego što su se u toj podigle lože (*Tali unioni seguivano sempre mai nella sala del consiglio, priachè in quella eretti fossero stati i palchetti*), a nakon toga su se održavali radi udobnosti javnog predstavnika i grada osobito pri oštroj zimi, u sobi posjeta . . .«

⁴⁴ Molmenti P., *La storia di Venezia nella vita privata II*, str. 430. Bergamo 1925.

⁴⁵ Spis br. 1544 iz g. 1815., spis br. 694 iz g. 1818. Općinski arhiv u Splitu.

⁴⁶ Spis br. 1544 iz g. 1815. Ibid.

⁴⁷ Novak G., *Naši najstariji teatri*. »Novosti« br. 355. Zagreb 1928. Četiri splitska kazališta. Jadranski dnevnik. Split, 28. travnja 1938.

⁴⁸ Fisković C., *Stara splitska kazališta*, str. 3, 10. Split 1946. Sabalich C., O. c. str. V.

⁴⁹ Libro d'oro, str. 244. Rukopis u Muzeju grada Splita. U tom se registru spominju plemići koji su svake godine tu recitali (*... che recitassero i nobili nel Teatro della Città . . .*).

⁴² Babalich G., *Cronistoria aneddotica del nobile teatro di Zara*, str. IV. Zadar 1922.

⁴³ O. c. (30) str. 123.

Ovaj je registar pisan za vrijeme knezovanja Ivana Pasqualiga 1742—1745 g. i prema tome je jasno, da je prije tog nadnevka splitsko kazalište s ložama postojalo u palači gradskog vijeća, gdje je ostalo sve do 1817.

S tim se slaže i izvještaj generalnog providura Angela Dieda, koji 18. siječnja 1791. javlja iz Splita svojoj vladi, koji se nalazi u prijepisu u Konzervatorskom zavodu u Splitu: »... Ma non è già che mancasse luogo opportuno ed apposito per l'unione di quel nobile consiglio, se la sala a tal uso originariamente destinata non fosse stata da molto tempo convertita nell'attuale teatro; destino, a cui vidi soggetta anche la sala dell'armi di Sebenico in conseguenza del troppo invaso abbandono delle pubbliche fabbriche...«

Iz čega se vidi, da je splitsko kazalište mnogo ranije od 1791. otvoreno, a šibensko da je tada postojalo. U računu splitske općine 1750. g. spominje se i rasvjeta u kazalištu.

Splitsko javno kazalište otvoreno je dakle poslije onog u Hvaru⁵⁰ i može se ubrojiti među najstarija u našoj zemlji. U XVII. stoljeću otvoreno ih je, pored starog Paladijeva kazališta iz druge polovice XVI. stoljeća, nekoliko⁵¹ i u Mlecima, odakle je vjerojatno i došao poticaj za otvaranje splitskog i hvarskog.

⁵⁰ Novak G., *Hvar*, str. 185. Beograd 1924.

⁵¹ Molmenti o. c. III, str. 259.

Sl. 8 — Gradska vijećnica pregrađena u prvoj polovici 19. st. u Splitu. (Zinkova fotografija iz 19. st.)

Sl. 9 — Neogotička vijećnica i Dadićeva palača na splitskom Narodnom trgu

Poglavar Réha u dopisu od 6. travnja 1818. povodom prepirke o vlasnosti palače između okružnog poglavarstva i općine, da li je naime državna ili općinska, spominje, da je stara dvorana vijeća bila pretvorena u kazalište s ložama, koje su podigli njihovi vlasnici.⁵² Réha je inače, kako se to vidi u dopisu od 10. ožujka 1821. nijekao, da su kazalište i kneževa palača vlasništvo splitske općine, što je načelnik Cambj dokazivao. On tu između ostalog piše, da je i u Zadru, u Šibeniku i u Trogiru postojala općinska palača, u kojoj je bilo malo kazalište.⁵³

Gradska je vijećnica prikazana gotovo potpuno isto na svim crtežima i akvarelima, jedino se u nekim pojedinostima razlikuje na nacrtu iz Andrićevih spisa. Ta zgrada nije bila srušena u cjelini, ali je doživjela korjenite promjene u katu, a poneke i u trijemu. Zudenigov crtež i akvareli u Radmanovoj i Konzervatorovoj zbirci, pa i nacrt iz Andrićevih spisa prikazuju vjerno četiri otvorena luka trijema na niskim stupovima i ugaonom pilastru i pročelni zid prostorije pod trijemom s četvornim prozorima kojih više nema. Zečević i piše, da su tu kasnije otvorili dvoja vrata, a da izvorno bijahu samo jedna, da je trijem bio prostraniji, a iza njega vjerojatno samo jedna prostorija, što se uostalom vidi na planu Andrićevih spisa. Tu je označen trijem s tri križna svoda i prostrana dvorana.

⁵² Spis br. 694 iz g. 1818. Općinski arhiv u Splitu.

⁵³ ... Anche in ciascuna delle città di Zara, Sebenico e Traù esisteva un publico palazzo, in cui v'era un teatrino, in cui concorrevano i corpi civili, ma veruna delle medesime si è imaginata di esternare il diritto di proprietà sopra lo stabile...

Spalato 10 marzo 1821. Réha

Spis br. 865 iz g. 1821. Općinski arhiv u Splitu.

Na Radmanovu i Konzervatorovu akvarelu kao i na Zečevićevu crtežu vidi se pod trijemom duguljasta ploča uzidana u zapadni zid. Zečević piše, da su na njoj bile uklesane mjere, po kojima se određivala točna količina kadica i sićeva. On se doduše nije sjećao, da li na ploči bijahu i natpisi, niti da li su ploču skinuli ili prekrili žbukom, ali se ploča sačuvala i do danas u Arheološkom muzeju u Splitu. Na njoj je natpis:

PER DECR.^O DELL' ECC.^{MO} S.^R P.^R G.^L 7 NOV
1754 ED APPROV.^E DELL' ECC.^{MO} SENATO
23 GEN. 1754 M. V.

CARRO, O MISURA DELLE LEGNE
CAZZA, O MISURA DEL MOSTO
LUNGHEZ: DEL 4°. DI MOZZO DELLA
CALCINA
SUA LARGHEZZA
SUA PROFONDITA

Prema tome se vidi, da je mletačka vlast god-1754. odobrila, da mjera kola za drva iznosi 1.22 cm, kaca za mošt da ima 0.79 cm, a sud za vapno da bude dug 0,70.5 cm, širok 0.44 cm, a dubok 0.28 cm.

Svi crteži pokazuju, da pročelni uglovi vijećnice nisu bili poduprti pojačanom kosinom. Zečević godine 1850. razjašnjava Carrari, da je to učinjeno »pred mnogo godina«, i to na jugoistočnom uglu, da se pojača stabilnost, a na jugozapadnom radi simetrije s tim.

Crteži i akvareli, osim nacрта iz Andrićevih spisa, pokazuju četiri grba uzidana uz tri pročelna luka. Zečević piše, da su uz uglove bila dva gradska grba, koje je i nacrtao, a uz srednji luk da bijahu dva otučena štita. Onaj na jugoistočnom uglu još je na istom mjestu. Na onome iznad grada sa zvonikom bila su vjerojatno dva mala Šubićeva grba, kako sam to prije kušao dokazati.⁵⁴ Reljefni grb do njega otučen je, ali se po ravnom pojasu uzduž sredine štita vidi, da je to grb gradskog kneza Marka Morosinija, za vrijeme čijeg je upravljanja Splitom pregrađena

⁵⁴ Fisković C., *Najstariji kameni grbovi grada Splita*. Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, NS. XVII. str. 185, Zagreb 1936. Jelić ga pogrešno datira u XV. stoljeće.

Jelić L., Bulić F., Rutar S., *Guida di Spalato e Šalona*, str. 250. Zadar 1894.

vijećnica.⁵⁵ Na susjednoj pločici, koja je otučena, ostaše još tragovi gotičkih slova.

Zečević u svom pismu kaže, da je jedan općinski grb prenesen na Imperatorovu česmu, koju je sagradio Andrić. To je mala česma, koju starci još zovu Kraljeva voda, valjda po austrijskom caru Franji I. u istočnom dijelu Splita, Trsteniku. Na njoj je do godine 1949., kada je prenesen u Muzej grada Splita, bio uzidan gradski grb, uz koji su i grbovi dužda Frana Foscarija i gradskog splitskog kneza Dimitrija Quirinija, te prema tome potječe iz 1441—1443., kad su oni vladali. Objelodanjujući ga, pretpostavljao sam,⁵⁶ da je on ovamo odnekud prenesen, i držao sam, da će to jednom riješiti arhivski dokumenti. Sad se, izgleda, to ispunilo. Ako je doista taj grb s vijećnice, znači, da se ona tada dovršavala, a zna se iz jedne dukale dužda Frana Foscarija (1423. do 1457.) kojega spominje natpis iz godine 1432., da se baš tih godina, za vrijeme njegova duždevanja, palača popravljala i da je Split godine 1431. tražio za to pomoć od vlade.⁵⁷ Prema tome se kao završna faza pregradnje sredovječne vijećnice može uzeti ne prvo, već drugo razdoblje

⁵⁵ Fisković C., *Ibid.* str. 187.

⁵⁶ *Ibid.* str. 192.

⁵⁷ Alačević G., *Il libro d'oro della antica comunità di Spalato*, str. 8. Zadar 1903. U rukopisu »Zlatne knjige«, sada u Muzeju grada Splita spominje se da je »El palazzo del Comun di Spalato è in ruina e caderà la coverta sel non se provederà e per la vostra excelsa Signoria e se tien sal i magazeni posti sotto el ditto palazo...« Prema tome nije jasno, radi li se tu o palači Lože ili o palači u kojoj je kasnije bilo kazalište.

Sl. 10 — Neogotička splitska vijećnica, nakon otvaranja prizemnih lukova 1945. god.

knezovanja Vettora Delfina, čiji su grbovi izrađeni na nekadašnjoj kapeli, a to znači godine 1455. Da je na vijećnici bilo više gradskih grbova sve do godine 1818., svjedoči jedan dopis općine kotarskom poglavarstvu u travnju godine 1818. u prepirci o vlasništvu te zgrade.⁵⁸

U svim se crtežima i akvarelima vidi, da je središnji prozor vijećnice bio u obliku gotičke bifore sa svinutim stupićem, menzolicom na konzolicama i kićenim prelomljenim lukovima, vrh kojih je bio akroterij. Međutim, na nacrtu iz Andrićevih spisa ucrtana je tu trifora i njeni se tragovi, kamen s obje strane luka, još vide na zidu.

Na svim je crtežima i ploča sunčanog sata sa željeznim šiljkom na konzolicama i menzolici visoko u zapadnom dijelu pročelja. Iznad toga je mali zvonik na preslicu, koji opisuje Zečević. Gradski zakonik, a i kasniji zapisnici plemićkog vijeća, spominju sve do kraja 18. stoljeća tu zvono, koje je najavljivalo sastanke vijeća. — Svugdje je naslikana i duga natpisna ploča nad središnjim prozorom. U Zečevićevu je crtežu doduše ucrtana pod tim prozorom, ali on piše, da ne zna stalno, da li je bila tu ili iza prozora. Ponovo je uzidana pri obnovi zgrade i, njen je sadržaj već poznat, davno je objelodanjen u točnom prijepisu⁵⁹ i prijevodu,⁶⁰ ali nije jasno, da li se nad njom uzdizao kip mletačkog lava, što bi se moglo zaključiti po prvim riječima njena sadržaja.

Sred jugoistočnog ugla vijećnice bio je uzidan kip sv. Lovre, koji donose i spominju u tekstu svi crteži i akvareli, osim nedovršena nacrtu iz Andrićeve ostavštine, ali mu je crtač označio mjesto. Radmanov akvarel točno označuje, da je kip prenesen u svečevu crkvicu u polju, a Zečević piše, da je kip, koji ima brončani svetokrug, skinut i tamo prenesen kad je vijećnica poduprta kosinom. I doista, kip se još nalazi na oltaru crkvice sv. Lovrinca u Pazdigradu južno od novog splitskog groblja (sl. 11.). Kameni svetac odjeven kao đakon drži u desnici evanđelje, a u lijevici roštilj, znak svog mučenja. Ukočeni stav i roštilj pritisnut uz odjeću mirnih okomitih nabora

⁵⁸ Spis. br. 694 sv. iz g. 1818. Općinski arhiv u Splitu.

⁵⁹ *Ujesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* XIII, str. 19. Split 1890.

⁶⁰ Karaman Lj., *O nekadašnjim upravicima i o staroj vijećnici grada Splita*. »Novo doba«, Split, 24. XII. 1927.

Sl. 11 — Kip sv. Lovre sa splitske vijećnice

naglašuje okomicu brida vijećnice, na kojem je kip bio uzidan, ali ujedno otkriva sputanost kipara, koji se odveć podredio mirnoj uravnoteženosti. Crtež širokog lica i mlohavi nabori odjeće odaju osrednjeg majstora. Konzola kovrčava lišća s malim grbom gradskog kneza Vettore Delfina, kojemu su u polju tri delfina i križ,⁶¹ gotička je i može potjecati iz 15. stoljeća. Na crtežima i akvarelima svetac je uglavnom vjerno prikazan. I ta nas činjenica vodi pretpostavci da su i ostali ukrasi srušenih zgrada prilično točno crtani. Datum iz godine 1881. zabilježen bojom na konzoli odnosi se samo na neukusno bojadisanje kipa.

Svečeva kapelica, koja je zamijenila srušenu sredovječnu crkvicu, uzdignuta je vješto kao kameni most između vijećnice i Karepićeve palače. Ta zamisao uzdizanja kapelice iznad ulice preuzeta je, vjerojatno, iz dviju ranosredovječnih crkvice Gospe od zvonika i sv. Martina sazidanih nad vratima Dioklecijanove palače. Sačuvala je uglavnom svoj gotički oblik otprilike onako, kako je nacrtana na crtežima i akvarelima. Njen pročelni zid ispunja vitki dvojni prozor, na kojemu do vratnici i stupić lisnate glavice i poluglavica drže prelomljene lukove okružene »žikom na rabo«. U isječcima uz lukove vješto je postavljen reljefni ukra; krilati mletački lav s uobičajenim rastvorenim evanđeljem, koji je potpuno otučen neposredno poslije sloma talijanske okupacije vlasti u Dalmaciji godine 1943.⁶² Sa strana su mu po tri dupina, znak Vettore Delfina. RIBE su izravno klesane na zidu bez heraldičkog štita, lijepo komponirane i svinute uz lukove prozora.

Iz zapisnika sjednica gradskog plemićkog vijeća doznaje se, da su na pročelju vijećnice bili

⁶¹ Isti se grb nalazi na kruni zdenca sred franjevačkog dvorišta na Poljudu. Tu se još može čitati: MCCCCLIII DIE . . . III (MA)DII(VE)TOR DELPHINO. Na drugom su grbu kneževi inicijali V D. Treći grb prikazuje mletačkog lava sa zatvorenim knjigom, jer su te godine Mleci ratovali s Turskom, pomažući uzalud Konstantina Paleologa protiv Muhameda II., koji je te godine zauzeo Carigrad, čim je i mletačka moć počela opadati.

Nije isključeno da je ta kruna prenesena nakon rušenja Kneževe palače iz njenog dvorišta na Poljud.

U Splitu postoji još jedan mletački lav sa zatvorenim evanđeljem, i to na stupu u Arheološkom muzeju, koji se može datirati u doba knezovanja Nikole Michelija (1472—1475). Stil te glavice vrh stupa slaže se i sa stilom glavice, kojoj se uz volute na uglovima spuštaju četiri povijena krvcasta lista. Tip ovakvih glavica javlja se tokom druge polovice 15. stoljeća. Takve se glavice vide i na bifori biskupova ljetnikovca u Sućurcu kraj Splita, datiranog godine 1489.

⁶² »Novo doba« 5. listopada 1944. str. 3. Split

uzidani još neki grbovi gradskih knezova i kapetana. U tom rukopisu, naime, piše, da je vijeće na prijedlog sudaca odobrilo, da se tu postave reljefni i pozlaćeni kameni grbovi, i to u siječnju 1624. knezu Jakovu Michelu,⁶³ u rujnu 1626. Ivanu Franu Venieru i Antunu Lipomanu,⁶⁴ a u lipnju 1629. Bartolu Pisaniju, zbog njihova dobrog upravljanja gradom.⁶⁵ Iz tih prijedloga, punih šupljeg baroknog dodvaranja, jasno je, da je taj običaj uveden bez ikakve zasluge tih knezova za zidanje ili popravak vijećnice. Ti su podaci važni i za naše proučavanje spomenika, jer smo dosada obično po grbu datirali često neku zgradu, dočim to ne mora biti pravilo. Bitno je stoga utvrditi da li se stil grba, osobito njegova okvira, slaže sa stilom zgrade, u kojoj je uzidan.

Dodvaranje pojedinim gradskim knezovima nije se u Splitu tokom 17. stoljeća ispoljavalo u postavljanju njihovih grbova samo na vijećnici, već i u dizanju spomen-ploča i kipova i na drugim mjestima.⁶⁶

U ožujku 1677. predložili su gradski suci vijeću, da se postavi spomen-ploča gradskom knezu Jerolimu Priuliju,⁶⁷ a u prosincu 1680. da se podigne mramorna ploča knezu Andriji Marcellu.⁶⁸ U listopadu 1681. predložili su pak, da se podigne kip s natpisom providuru Jerolimu Cornaru, koji je pridonio uređenju gradske luke, te su vijećnici zaključili, da se to učini kao uvijek na općinski trošak.⁶⁹ Ratni mletački uspjesi u Dalmaciji tokom kandijskog i morejskog rata pridonijeli su također tom isticanju pojedinog predstavnika vlasti.

Taj običaj, učestao i u ostalim mletačkim gradovima u to vrijeme, izazvao je mletačku vladu, da izda strogu zabranu dizanja spomenika i spomen-ploča, te da naredi, da se otuku ili skinu. Dosada smo za tu naredbu iz godine 1691. znali samo, i to neizravno, iz korčulanskog popisa gradskih knezova, koji je objelodanio V. Vuletić-

⁶³ Knjiga gradskog vijeća 1621.—1634. Gradska knjižnica. Split.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Spomen-ploča s vojničkim trofejima iz mletačkog vremena izgleda, da je bila postavljena sred protirona na peristilu, na mjestu, gdje je zatim bila ploča austrijskog vladara Franje I. C a s s a s - L a v a l é. *Uoyage pitoresque et historique de l'Istrie et Dalmatie*. Pariz 1803.

⁶⁷ Knjiga gradskog vijeća 1621.—1634. Gradska knjižnica u Splitu.

⁶⁸ Knjiga gradskog vijeća 1678.—1680. sv. E, str. 43. Gradska knjižnica u Splitu.

⁶⁹ Knjiga gradskog vijeća 1681.—1684. sv. F, str. 7. Gradska knjižnica u Splitu.

Vukasović, i pretpostavljali, da je ona bila provedena i u Splitu. Međutim ovdje donosim tu naredbu baš iz Splita. Nažalost je bez početka. Knjizi splitskog gradskog vijeća 1692—1704. nedostaje baš onaj list, gdje počinje sadržaj te naredbe, stoga joj donosim sačuvani ulomak.⁷⁰

Naredba ipak nije potpuno provedena, neki su grbovi i natpisi sačuvani, ali je vlada ipak budno na to pazila, pa su u ožujku godine 1693. splitski suci morali izdati uvjerenje, da splitska općina nije svom kamerlengu i kaštelanu Petru Corneru podigla nikakav spomenik niti mu išta poklonila.⁷¹ Zanimljivo je istaći, da negdje nisu ošte-

⁷⁰ ...raccomandata in ogni tempo la pronta esecuzione agli avvocatori di comun e per li rettori e tutti gli altri, che cadessero in trasgressione dando la facoltà a loro et ai savii del collegio nostro dal decreto 1678 in partita. E perche sempre più s'oserva con dannata disubidienza e smoderata rilassatezza accresciuta insoferibilmente. L'abuso si conosce anche aggiustato espediente prescrivere ad esempio e freno del avvenire che in oltre preso di far levare tutte le statue intiere ed altre, che sopra base isolata si trovassero nelle piazze, cortigli, strade ed in qualunque altro luogo delle città, fortezze, terre e castelli dello stato di terra e da mar, col rieporsi nei magazeni delle monitioni le figure ed i materiali da esser ivi custoditi, e che siano inoltre cancellate ed abolite tutte l'iscrizioni, che per ogni altra figura, ritratti o arma rimanesero, onde più non sussista apparenza alcuna di questa memoria e tutto sia ridotto a semplice nudo ornamento de palazzi consistendo senz'altra vana ostentazione il vero monumento nella bona impressione che trasecca nel cuore dei sudditi la detta giustizia de rappresentati. L'esecuzione predetta dovrà senza ritardo effettuarsi da rettori delle città principali per le fortezze, anco terre e castelli a medesmi subordinati, sotto le pene stesse, in quali caderebbero trasgredendo alle prescrizioni della parte presente, ch'è rappresentati tutti sarà trasmessa chiara univرسال intelligenza et acciò venga registrata in cadauna delle cancellerie, collaterie e nei libri dei consigli delle comunità, delle scuole de bombardieri, frategie et arti, onde sempre sia nota e venga eseguita questa risoluta publica volontà.

Giovanni Battista Alberti

Nodario ducale

Knjiga vijeća 1692.—1704. sv. G. Gradska knjižnica Split.

⁷¹ Noi infrascritti giudici della magnifica comunità di Spalato. A qualunque illustrissimo e eccellentissimo magnifico consiglio o collegio della serenissima dominante le presenti perveniranno, attestiamo con nostro giuramento, che inherendo alle publiche deliberationi contenute nella parte del 1691 15 dicembre presa nell'eccellentissimo Pregati, registrata in questa nostra canceleria civile, non è stata fatta da magnifica comunità al nobile signor G. Pietro Corner fu camerlengo e castellano di questa città alcuna statua, arma ne altra permanente memoria ne in pietra, ne in pittura, ne in altra immaginabile forma, ne meno donativo di qualunque sorte accompagnando, o altra cosa espressa nella parte sudetta.

Per la presente rilasciamo in attestato di verità.

Spalato li 24 marzo 1693

Marc' Antonio Tomaseo giudice

Pietro Maroli giudice

Cristoforo Minoli cancelliere della magnifica comunità di Spalato.

Ibid. str. 22.

ćeni grbovi duždeva, kao predstavnika državne vlasti, dok su grbovi gradskih knezova tik do njih, na pr. na zapadnim gradskim vratima u Korčuli, zbrisani.

O unutrašnjosti same vijećnice nema mnogo podataka. Prema Zudenigovu pisanju u dvoranu prvog kata se prilazilo kroz pozornicu kazališta. To je spomenuto i na akvarelima Radmanove i Konzervatorove zbirke, gdje pored toga piše, da se u tu dvoranu uzlazilo i vanjskim stubištem, koje je bilo na sjevernom zidu zgrade. Slikar Radmanova akvarela zabilježio je da je tu bila prostrana dvorana, koja je služila glumcima. Zečević, koji je tu zavirkivao kao dječak, piše, da je služila za pokušaje splitske pučke igre »moreške«. Uz nju da su s istočne strane bile dvije sobe, a između njih kapela. Soba s jugoistočne strane da je bila osvjetljena četvorastim prozorom, kojemu se doista i danas vidi zazidani otvor. I unutrašnjost kapelice zadržao je Zečević u sjećanju po kojemu su tu bili slika i pozlaćeni drveni oltar. Slikar akvarela Konzervatorskog zavoda označio je, da je ta kapela pretvorena u ono vrijeme, kad je on slikao, u kuhinju splitskog vojnog zapovjednika.

Vijećnica nije godine 1821. potpuno srušena, već je njen gornji dio preuređen. Već je godine 1818. okružno poglavarstvo svojatalo ovu zgradu kao državnu imovinu i nijekalo je, da je njen vlasnik splitska općina.⁷³ Načelnik Cambj je to

⁷² E. Rèha je u svom spomenutom izvještaju ovako opisao morešku na str. 35.:

»A Spalato, à Traù ed à Lesina si conoscono due giuochi nazionali, che Moresca e Cerchiata s'appellano. Si finge nel primo che molti affricani rappresentanti or da sei or da 12 individui sieno penetrati nel territorio ottomano. Un numero eguale di ottomani va loro incontro, rimostrano il violato diritto, e per riparare il ricevuto oltraggio all'armi li sfida. Gli affricani protestano amicizia e assicurano che non fu loro divisamento di offendere i diritti dela sublime Porta. In tal maniera ogni differenza finisce, Affricani ed Asiatici stringono alleanza e per semplice passatempo sperimentano il rispettivo valore, ala maestria onde maneg-giano le armi da taglio affine di ferire senza esser feriti. Qui comincia una lotta con sciabla lucenti e ben affilate che sorprende. Si diroggono ad ogni parte del corpo colpi vibranti per modo, che non è raro il morescante, cui accada di spezzare quattro o cinque sciabla. Simili lotte intanto sempre finiscono senza inconvenienti.«

V. Vuletić-Vukasović smatra, da je moreška španjolskog podrijetla (Srpski Magazin I, str. 132. Novi Sad 1896.), ali je ta igra mogla prijeći k nama iz Mletaka. Prema opisu, koji donosi Molmenti, mletačka moreška sliči korčulanskoj (Molmenti o. c. sv. I, str. 206). O moreški u Splitu Fisković C., o. c. (48), str. 10., 11. O korčulanskoj moreški pisao je Marinko Gjivoje u Historijskom zborniku, IV. Zagreb 1951. Opširniju radnju o tome priprema V. Foretić.

⁷³ Spis br. 694, 6. travnja 1818. Općinski arhiv u Splitu.

ponovo godine 1821. dokazivao okružnom poglavaru, ali je ovaj uskraćivao općini pravo vlasništva.⁷⁴ Prisvojivši je dakle, iako natpis na njoj iz godine 1433. jasno ističe, da je to »civium aedes« i premda su na njoj bili uzidani općinski grbovi, državna ju je vlast pretvorila u vojničku stražarnicu, a u gornjem je katu napravila stan za vojnog zapovjednika. Već se godine 1820. pomišljalo na njen popravak. U studenom te godine sastala se komisija, u kojoj bijahu načelnik, vojni zapovjednik Splita, kapetan vojnog građevnog ureda i utvrđenja i okružni inženjer Vicko Andrić, da ispituju, što treba popraviti, te utvrdiše, da je potrebno ponovo sagraditi zid uz kazalište, krov i gornje katove, te da Andrić za to treba napraviti troškovnik.⁷⁵ Nije nam poznato, što je na tome učinjeno, ali iz jedne blijede fotografije splitskog fotografa Zinka, kojoj je na poledini zabilježena godina 1864. i koja se čuva u Muzeju grada Splita (sl. 8.) vidi se, da je kat vijećnice bio odijeljen u dva kata na kojima su otvorena s južne i zapadne strane po tri obična prozora četvorasta otvora. Prozori prvog kata imali su profilirani nadprozornik, a isticao se i zidni vijenac uz krov. Pročelni lukovi prizemnog trijema ostali su nedirnuti, tek je istočni četvrti sazidan, a na prizemlju zapadnog zida,

Sl. 12 — Glavica s arkada vijećnice

koji je prije pokrivalo kazalište, vide se tri prozora između tri oštra slijepa luka uzdignuta na polupilastre. Danas ih nema, te nije isključeno, da su bili izrađeni u žbuci pri pregradnji vijećnice, da se zapadni zid »usklađi« s pročeljem, kao da se tim htjelo nadoknaditi sve ono, što su na vijećnici uništili!

Vijećnica je dakle u oba kata dobila potpuno novi stambeno-uredovni izgled jednostavnih obrisa, a vrh krova joj mjesto kićenog akroterija uzdigoše širok dimnjak. Tako nagrđenu vijećnicu državna je vlast upotrebljavala sve do početka rujna 1889., a zatim ju je ispraznila i predala općini⁷⁶ prema odluci suda, pošto je odvjetnik, koji je u tom sporu zastupao općinu Srećko Karaman dokazao, da zgrada nije državna.⁷⁷ Iste godine, kad je dobila vijećnicu, splitska je hrvatska općina počela mijenjati njen izgled.⁷⁸ Oba je kata pregradila u neogotičkom stilu, ne samo jer je taj tada bio omiljen, već i u namjeri, da joj približno povрати prijašnji izgled. Međutim tom pregradnjom, u kojoj ima i romantičkog zanosa narodnjaka, koji su tih godina dobili konačno općinsku upravu, vijećnici nije

vraćen stariji oblik iz XV. stoljeća, jer joj raspored prozora, a i drugi kat ostadoše prema austrijskoj pregradnji. Pregradnja u neogotičkom stilu započela je 1889., a dovršena je 1890.⁷⁹ i ta je godina uklesana na posebnoj pločici uzidanoj vrh zapadnog zida. Građevinski kameni ukras klesao je splitski klesar Pavao Bilinić,⁸⁰ kod koga je započeo učiti klesarstvo Ivan Meštrović (sl. 9—10).

⁷⁴ Spis br. 865, 10. ožujka 1821. Ibid.

⁷⁵ *Spalato 14 novembre 1820. Esemptivamente alla venerata governiale risoluzione del 21 ottobre passato numero 18435/4685 comunicata or questa I. R. Pretura politica col circolare decreto primo novembre corrente numero 17542/6246 si trasferirono in questo Corpo di guardia posto sulla pubblica piazza di signori podestà p. p. di pretore politico, c. r. comandante di piazza. c. r. capitano del Genio e fortificazione e provvisorio ingegnere circolare Andrich ed esaminarono attentamente quali ristauri sia necessario da farsi al detto Corpo di guardia. La commissione come sopra istituita riconosce necessaria la risabrica del muro contiguo al teatro, del tetto e dei superiori pavimenti, ed all' oggetto è persuasa che l'architetto signor Andrich estenda il relativo fabbisogno...*

Spis br. 3794 sv. iz g. 1820. Općinski arhiv u Splitu.

⁷⁶ Spis br. 2719, sv. 60. Ibid. Karaman Lj. piše, da je predaja izvršena 1891. Međutim, općina je te godine već prezidala zgradu. O. c. (60).

⁷⁷ »Narod« br. 83—85. Split 1889.

⁷⁸ Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku XIII, str. 20. Split 1890.

⁷⁹ Prilog »Naroda« 27. lipnja 1891.

⁸⁰ »Narod« br. 75. 8 listopada 1889.

Ukrasni, reljefni ostaci stare vijećnice zapravo su pročelni dio trijema s tri luka na dva stupa, gotički natpis iz godine 1433. otučeni Morosinijev grb, gotički natpis i gradski grb, koji zapravo pripada ranijoj vijećnici iz 14. stoljeća, gradski grb iz 1441.—1443. sada u Muzeju grada Splita, ploča s oznakom mjera, koju treba ponovo uzidati na prijašnje mjesto, kip sv. Lovre i njegova kapelica. Ali, budući da se na prvom katu pročelja vide ostaci luka uz uništenu triforu, tragovi triju sazidanih prozora polukružnog luka na stražnjem, sjevernom zidu, a na istočnom sazidani otvor prozora, može se zaključiti, da se zidovi stare vijećnice nisu nikad u cjelini rušili. Treba tome nadodati, da nije isključeno, da je stražnji sjeverni zid vijećnice iz početka 14. stoljeća, jer su se zapadnom od triju prozora sačuvali polukružni luk bez profila i doprozornici sastavljeni od kamena, koje se nastavlja u istoj plohi i u redovima okolne zidne građe, a to je oznaka romaničkog stila. Začelje vijećnice, skriveno kroz stoljeća u uskoj ulici, nije dakle preinačivano sve do kraja 19. stoljeća, kad su tu otvoreni novi jednostavni i neukusni prozori. Taj

romanički prozor pored ostala dva, koji su u istom redu i jednako veliki, najstariji je dio vijećnice koji svjedoči, kako to i u gradskom statutu piše, da je zidana početkom 14. stoljeća,⁸¹ kad se u Dalmaciji još gradilo romaničkim stilom.

Dok kip sv. Lovre predstavlja osrednji kiparski rad, jednako kao i reljefni gradski grb iz 15. stoljeća, dotle su glavice na kratkim granitnim stupovima, preuzetim vjerojatno iz Dioklecijanove palače ili iz Solina, umjetnički vješto klesane. Njihovo bujno lišće meko je i lagano modelirano, te nalikuje na glavice Jurja Dalmatinca u nedavno uređenoj Arnirovoj kapeli. Karaman je

⁸¹ Hanel J. o. c. str. 198.

upozorio na sličnost ovih glavica s glavicama kićene mletačke gotike, koju je raširio u Dalmaciji Juraj Dalmatinac, i pomišljao, nisu li one možda njegov mladenački rad.⁸² Premda to ostaje i dalje pretpostavka, ipak sada, kad smatramo da je spomenuti općinski grb iz 1441—1443. bio uzidan u vijećnici i po tome zaključujemo, da se ona tada zidala, ta pretpostavka postaje čvršća, jer je Juraj godine 1441. već bio došao u Dalmaciju, nastupivši na rad u stolnoj crkvi obližnjeg Šibenika.

Prigodom gradnje neogotičke vijećnice ponovo je popločan Narodni trg. Najprije je popločan onaj dio kraj vijećnice, a zatim je u studenom 1900. zaključeno, da se i u zapadnom dijelu postavi pločnik.⁸³

Međutim to nije prvo popločanje trga, kako se obično drži,⁸⁴ jer u arhivskoj zbirci Muzeja grada Splita postoji obračun sabranih i utrošeni novaca za popločanje godine 1749. Novac za to kupio se među građanima, a sudjelovali su u tome gradski knez i blagajnik, nešto je uzeto iz lutrije, a najviše je pridonijela obitelj Caprogrosso, koja je imala dućane na trgu. Sabrano je 1446.7 lira a potrošeno za popločanje do kame-

nica 1669,10 lira.⁸⁵ Na spomenutoj Zinkovoj fotografiji iz godine 1864. vidi se također, da je istočni dio trga bio tada popločan, prema tome je godine 1900. popločan vjerojatno onaj zapadni dio trga, odakle su godine 1821. srušene gradske zgrade.

Zečević je nacrtao kameni stup za koplje mletačke zastave, a u pismu piše, da je imao tri ili pet stepenica i da je na njemu bio mletački lav,

⁸² Karaman L. j. *Umjetnost u Dalmaciji XV. i XVI. vijeku*, str. 50. Zagreb 1933. O. c. (60), str. 8.

⁸³ Spis br. 46, 47, 4731, sv. 70. Općinski arhiv u Splitu.

⁸⁴ Rubić I., *Narodni trg u Splitu kroz historiju*. »Novo doba«: Split 24. XII. 1927. Pogreškom tiska tu je naznačeno, da je akvarel iz XIII. mjesto XVIII. stoljeća.

⁸⁵ Spis naveden u bilješci 22.

Sl. 13 — Glavica s arkada vijećnice

koji se propinjao. Prema njemu standarac se nalazio pred Karepićevom palačom, gdje ga je nacrtao i R. Adam.⁸⁶ Okrugli kameni stup s visokim reljefom mletačkog lava sačuvan je. Već sam ga objelodanio i datirao,⁸⁷ a sada se može nadodati, da se spominje u studenome godine 1515.⁸⁸ Taj se nadnevak uglavnom slaže s njegovim stilom, te je vjerojatno, da je podignut nešto ranije. — Njegova poluokrugla stepenasta stopa bit će nalikovala onoj korčulanskog i hvarskog standarca, s tom razlikom, što je na njima potpuno zao-kružena.

Iz Zečevićeva pisma i s akvarela Radmanove i Konzervatorove zbirke može se jasno uvidjeti, da su Splitsani žalili i kasnije potajno prosvjedovali nad bezrazložnim rušenjem ovih značajnih i lijepih zgrada. Značajno je, da su pojedinci baš tada u prvoj polovici 19. stoljeća, kad je u umjetnosti vladao klasicizam i cijenila se antika, voljeli svoje spomenike, iako bijahu gotičkog stila, kojemu se vrijednost onda nije shvaćala.

Bilo bi svakako vrijedno jednom i zabilježiti taj smisao, koji su poneki bespomoćni Dalmatinci pokazivali za čuvanje starih spomenika.

Godine 1685. sastavio je Splitsanin Albert Palić prosvjed protiv premještanja romaničke propovjedaonice u splitskoj stolnoj crkvi. Iz tog se odlučnog prosvjeda vidi, kako su pojedinci i u doba baroknog stila u Splitu osjećali ljubav i poštovanje prema spomenicima ranijih stilova.⁸⁹ Bračani Ivan Micheli, Juraj Arnerić i ostali članovi općinskog vijeća potakli su godine 1764. bračkog kneza Frana Badoera, da zabrani uništavati antičke i starokršćanske sarkofage i ilirsko-grčke zidine u Škripu. Istaknuvši njihovu povijesnu vrijednost, Badoer je izdao oštru zabranu uništavanja tih spomenika, zaprijetivši progonom, tamnicom, vješalima i galijom onima, koji ih budu i djelomično oštećivali.⁹⁰ Korčulani su se godine 1792. žalili generalnom providuru na biskupa Kosirića, koji je zatvorivši se u crkvu — dao

srušiti njihov stari kor,⁹¹ izdjelan od rezbara Donata Venturinova godine 1551.⁹² Otprilike u isto doba autor pjesme »Uzdasi i plač starca Milovana vrh rasuća solinskog i izroda današnjega jadnoga i vele žalasnoga splitskoga« snažno je prosvjedovao protiv rušenja i raznošenja solinskih i splitskih spomenika. On se usudio napasti i predstavnike mletačke vlasti, koji su srušili kule Dioklecijanove palače i raznosili solinske ulomke.⁹³ Frano Carrara je u svojoj knjizi optužio 1850. mletačku vlast, koja je dozvoljavala, da se ruši Salona,⁹⁴ a pjesnik je Medo Fucić osudio austrijskog vojnog zapovjednika, koji je dao srušiti staru krstionicu iza dubrovačke stolne crkve.⁹⁵

Ovom je prigodom slikar akvarela kod obitelji Radman, koja je skupljala stare kamene ulomke,⁹⁶ kao spomen na srušenu ljepotu starinske splitske sredine, zabilježio u svom popratnom tekstu, da je na kneževoj palači samo južna strana uz istočni ugao bila izvan ravnoteže, te da je stoga poduprta gredama, koje se upirahu o suprotnu kuću. »Lako je to bilo«, piše, »popraviti ali ne baš tako lako, gospodine! Trebalo je sve srušiti i potrošiti mnogo više za rušenje, nego što bi se bilo potrošilo za obnovu.« Slikar akvarela u Konzervatorskom zavodu izrazio je također svoje negodovanje spominjući istočni luk lože, koji je doista njenu trijemu davao prozračnost, a cijeloj zgradi lakoću, zabilježio je u svom kratkom tumaču, da je bio »jednoć otvoren, a zatim vandalski zazidan od vojne vlasti«. Pod Martiniševom kućom, koja je bila niža i tim dozvoljavala, da se renesansna Karepićeva palača istakne, i kojoj je terasa bila ograđena slikovitom kamenom ogradom, on je zapisao: »Novi vlasnik Kamber, povodeći se za vojskom, nadodao je ovdje treći kat i srušivši kamenu ogradu terase, zamijenjen je željeznom. Veliki lukavac!« Tim je osudio ujedno i vojnu vlast, koja je vijećnici uzdigla drugi kat.

Zečević je u pismu Carrari bio otvoreniji. On mu je, spominjući natpis sa lože, pisao: »Držim,

⁸⁶ Adam R., *Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalatro*. Tabla XVII. London 1764.

⁸⁷ Fisković C., o. c. (54) str. 192—194, sl. 5, 6.

⁸⁸ novembar 1515... in platea apud standardum... Splitski akti, sv. 56. Državni arhiv u Zadru.

⁸⁹ Jelić L., *Raccolta di documenti relativi ai monumenti artistici di Spalato e Salona*, I. str. 42. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku XVII. Dodatak. Split 1894.

⁹⁰ Ciccarelli o. c. str. 102. Fisković C., *Historijski i umjetnički spomenici u Škripu*. Jadranski dnevnik br. 95, Split 1938.

⁹¹ Fisković C., *Korčulanska katedrala*, str. 99. Zagreb 1939.

⁹² Korčulanski spisi, sv. 35 (Akti kneza Pandolfa Valaresso). Državni arhiv u Zadru.

⁹³ Fisković C., *Rušenje i raznošenje solinskih spomenika*. Vjesnik za arheol. i hist. dalmatinsku, LIII. str. 204. Split 1952.

⁹⁴ *Topografija e scavi di Salona*, str. 66. Trst 1850.

⁹⁵ *Spomenica Valtasara Bogišića*, str. 9. Dubrovnik.

⁹⁶ Fisković C., *Umjetnički obrt u XU. i XVI. stoljeću u Splitu*. Marulićev zbornik, tabla VI. IX, Zagreb 1950.

da je taj dio vandalski otučen ili skinut od Ženija (zlog) vojničkog. Mislim, da je i zato bila neka prepiska između općine i Vojnog Ženija, pače je obzirom na taj natpis kapetan Ženija posprdno odgovorio općini«. Pišući o vijećnici, kaže da je ta »sada barbarski iznakažena«, njen istočni prozor da je »zatvoren pri vandalskoj obnovi«, a ploča s urezanim mjerama »skinuta ili uljudno zažbukana, da joj nestane uspomene,« da je četvrt luk lože »sada živinskim načinom zatvoren« i porugljivo nadodava »u namjeri da učine dobro«. Tvrdi, kao i slikar Radmanova akvarela, da je samo jugoistočni dio kneževe palače prijetio padom i da su se stoga mnogo mučili kad su rušili zgrade; tada se lomilo fino klesano kamenje, ali se vapno nije rastavljalo. Osuđuje splitske varošane, koji su jedne noći »barbarski« srušili kamenice, što bijahu pred kneževom palačom i loše ih preuzidali u perivoju. One, koji su lomili rastavljene ukrašene dijelove zgrade, prenesene nakon rušenja u bolničko dvorište, da odatle vade željezo i olovo, zove »lupeškim dušama«.

Zečević okrivljuje zbog rušenja ovih spomenika arhitekta i kasnijeg konzervatora Vicka Andrića. On je doista od travnja 1817. pa do 1824. a valjda i dalje, bio inženjer splitskog okružja⁹⁷ i morao je kao činovnik da u tom sudjeluje. Godine 1844.—1845. izveo je nekoliko nacrtu za popravke zdenaca na Dobrome, na Sukošan, u ulici Generalata, u Lovretu i kraj sv. Filipa, te god. 1846. učinio nacrt za popravak izvora sumporne vode. Ti se nacrti s njegovim potpisom čuvaju u knjižnici Konzervatorskog zavoda u Splitu. — Vjerojatno je dakle, da je on zidao i česmicu »Kraljeve vode« i tu dao uzidati gradski grb skinut s vijećnice. Manje je vjerojatna Zečevićeva izreka, da je Andrić skrivio rušenje ovih povije-

⁹⁷ Spis br. 18548/1601 od 27. studenoga 1820. okružnog poglavarstva Andriću. U svojoj molbi Dalmatinskoj vladi 22. veljače 1824. Andrić piše, da je već sedam godina zaposlen na okružnom poglavarstvu. Andrićevi spisi u Konzervatorskom zavodu u Splitu.

Sl. 14 — Fotografija Narodnog trga iz 1864. (foto Zink)

snih zgrada. On kao Canovin đak i učenik rimske Akademije sv. Luke ne će biti cijenio gotičke spomenike, ali nije se ni mogao kao mladi činovnik suprotstaviti odluci austrijske vlasti. U tom bacanju krivice na njega može se naslutiti i mržnja, jer je Zečević bio prijatelj Carrare, koji je polemizirao s Andrićem o spomenicima, zbog čega su se, što među stručnjacima nije izuzetno, i lično mrzili.

Rušenjem kneževe palače, tamnica i kazališta Narodni je trg izmijenio svoj oblik, raširen je i produljen u svom zapadnom dijelu, ali tim se otkrila i njegova kosina na zapadnoj strani, koju je nekoć prekrivao knežev dvor. Na mjestu nekadašnjih manjih kuća podignute su zatim u drugoj polovici 19. stoljeća glomazna Dadićeva palača, a ostale su kuće uz nju povišene i dobile novo neizrazito pročelje. Tim se nije zacijelila rana ni povezoao prostor, koji se tada razjapio.

Pače su te nove kuće prekrile svojim nametljivim pročeljem sklad i ravnotežu trga, povisivši se na trokatnice. Kao da su tim suzile prostor, koji nekoć bijaše uži, ali je zbog niskih pročelja izgledao širi i bio u skladnijem odnosu prema gledaocu. Prije se nijedna zgrada nije nametala drugoj, već se nadovezivahu u živopisnom ritmu. Središte, ravnoteža i ravnina trga bili su godine 1821. povrijeđeni, i nekadašnji ukras i sklad nisu mogli nadoknaditi ni neogotika obnovljene vijećnice, ni neorenesansna kićenost Trocolijeva hotela ni Nakićeve secesionističke palače.

Treba spomenuti i ostale kuće Narodnog trga, a osobito one, koje se nadovezivahu na opisani gotički sklop, da se barem tako donekle cjelovito zaokruži njegov nekadašnji izgled.

Uz vijećnicu je već spominjana Karepićeva palača, koja je uglavnom zadržala svoje starije pročelje. Bila je to izvorno do 16. stoljeća romaničkogotička kuća, kojoj ostaše još vrata srpasta luka i četvorasti prozor u stražnjem dijelu.⁹⁸ Na

njoj je još Karepićev gotički grb s tri zvijezde u gornjem i tri kosa pojasa u donjem polju. Ta se kuća spominje još godine 1554. u knjizi pravila i popisa bratovštine sv. Duha,⁹⁹ a godine 1564. proširio ju je i prezidao novim renesansnim stilom zadnji potomak ove obitelji, istaknuvši to u natpisu sred pročelja:

IO . BAPT . VLTIM . CAREPEAE . GENTIS
SVPERSTES
PATRIAE . DECORIS . STUDIO . MAIOR .
AEDES . RE .

LAVDABITER AVCTA . ORNAVIT
M . D . L . X III

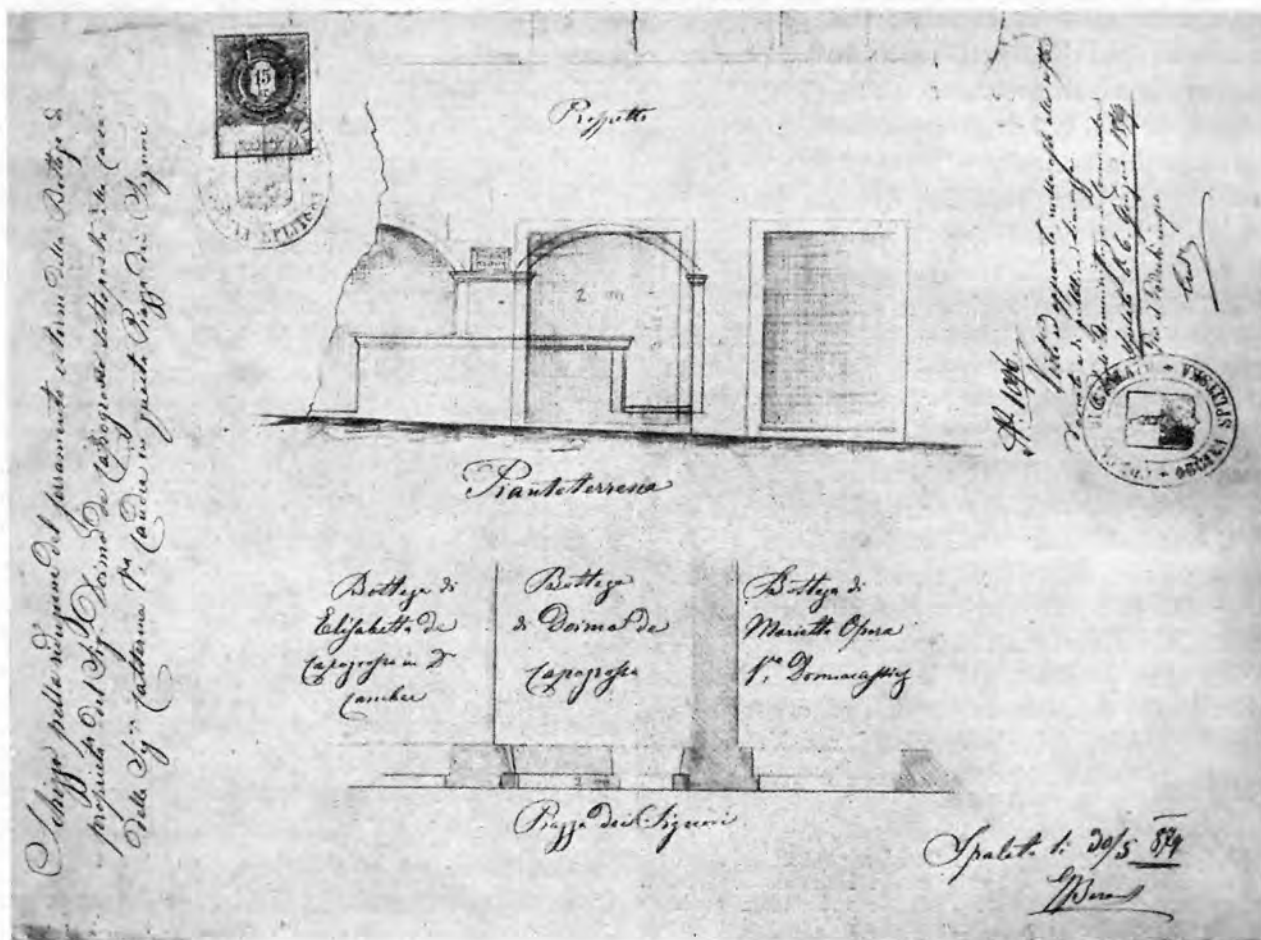
Ta je godina važna i zbog toga, jer pokazuje, da je tada u dalmatinskom graditeljstvu vladala

⁹⁸ Fisković C., *Romaničke kuće u Splitu i u Trogiru*. Starohrvatska prosvjeta, serija III, sv. II, str. 171. Kuća br. 60 na tabli. Zagreb 1952.

⁹⁹ Die 25 maij 1554. Actum Spaleti ante domum illorum de Carepich penes logiam comunem...

Pravila i popisi bratovštine sv. Duha str. 106. Rukopis u zbirci crkve sv. Duha. Split.

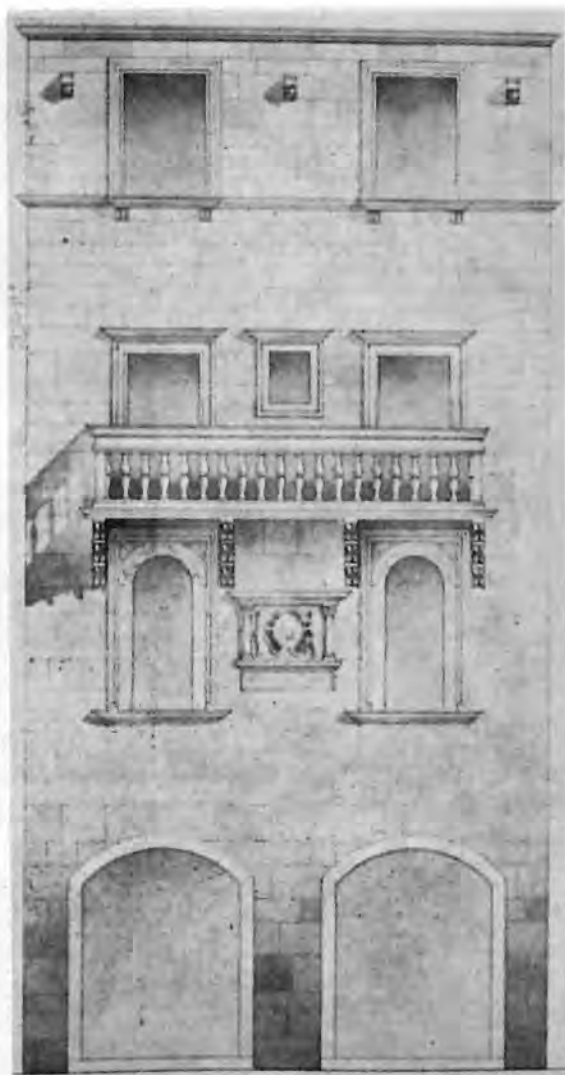
Sl. 15 — Baračev crtež za pregradnju dućana na splitskom Narodnom trgu 1879. god.

još suzdržljivost i čistoća renesanse, dok je u svjetskoj umjetnosti već započinjala bujnost baroka. Iste je godine umro i jedan od njegovih začetnika, Michelangelo. Vitka trokatnica je uska kuća dekorativnog pročelja, na kojoj su plitki reljefni ukras i raspored otvora usklađeni i odmjereni, pa se doista može, pored Gabrielisove palače u Korčuli, smatrati jednim od najljepših renesansnih primjera svjetovnog dalmatinskog graditeljstva. Svi su joj dijelovi ukrašeni ili profilirani. U prizemlju su dvojna vrata polukružnog luka obrubljena motivom štapa. Prozori polukružnog luka na prvom katu iskićeni su plitkim reljefom, a među njima dva andela mekih i nezgrapnih oblika drže Karepićev grb. Uz njih su izlijebljeni polustupići korintskih glavica i ispod njih natpis u klasičnoj kapitali. Vitki balkon strši na trostrukim konzolama iskićenim reljefnim cvijećem u kasetama i kovrčastim lišćem. Ograđen je stupićima »dvostruke kruške« opasanim bisernim nizom, koji drže vijenac s antičkim motivom jaja. Na pilastricima balkona su reljefne groteske u vazama, a na drugoj strani ploča također je reljefno cvijeće. Taj bogati ukras sviju dijelova daje balkonu sklad i lakoću, koju upotpunjuju dvojna vrata i prozorčić između njih. Plastičnost balkona nastavlja se u lisnatim prstenima uz prozore profiliranog okvira u trećem katu.

Tip ove kuće razlikuje se od dubrovačkih gotičkorenesansnih kuća. U čistoći ove renesanse gotika se jedva još zadržava u lukovima prizemnih dućana i nazire se u ponekom ukrasu; u trokutnom cvijetu uz prozore, u lišću na konzolama balkona i na prstenima najviših prozora. Motiv prozorčića između dvojnih vrata balkona preuzet je sa susjedne gotičke Cambjeve palače. Tu se vidi između gotičkih monofora. Vjerojatno je služio za jače provjetravanje. Imaju ga ćelije benediktinskog samostana na Lokrumu i palača Julija Gabrielisa u Korčuli, kojoj su ploče balkona također okićene odozdo ružama. Prizemlje joj je izmijenjeno. Nekoć su tu bila dva dućana, kojima su vrata na koljeno činila lijepu cjelinu svojim zajedničkim pilonom, izlozima i klupama pred pročeljem. Tokom XIX. stoljeća otvori su im skraćeni. Na jednoj staroj razglednici u splitskom Konzervatorskom Zavodu, još se vidi izvorni oblik istočnih vrata potpuno sačuvan. Ime njenih prvotnih vlasnika davno je zaboravljeno, a i nestalo ih je u XVI. stoljeću, pa je stoga nazivahu po novom vlasniku Gorizio (sl. 16.—18.). Zadnji Karepić bio je kanonik i vikar Ivan, koji je po-

Sl. 16 — M. Berber: *Nacrč Karepićeve renesansne kuće u Splitu*

digao ovu palaču. On se spominje u spisima bratovštine sv. Duha 1566. g.

Uz nju je jednostavna kuća, koja je u XIX. stoljeću pripadala splitskoj plemićkoj obitelji Martinis. Po jednostavnom okviru prozora regbi da joj je pročelje izmijenjeno u prošlom stoljeću, kada je njen vlasnik Kamber nadozidao drugi kat i uklonio kamenu ogradu terase, od koje je ostao samo donji vijenac s klasičnim motivom jajastog niza, po čemu se može zaključiti, da je oграда bila renesansna. »Vrata na koljeno« zamijenjena su nažalost velikim neizrazitim otvorom.

Kuće istočne strane Narodnog trga pokazuju također očite znakove pregradnja i nadogradnja XIX. stoljeća. Nije nam se nažalost očuvala slika njihova ranijeg izgleda, a bakrorez u Adamovoj

Sl. 17 — Renesansni grb
i natpis Karepićeve kuće

knjizi iz XVIII. stoljeća¹⁰⁰ čini nam se prilično proizvoljan kao i slika vijećnice na njemu, Adam je preinačio i snizio na svom crtežu Cipicco-Candijevu i ostale kuće, samo da pokaže ostatke krnje osmerostrane Dioklecijanove kule uz Željezna vrata palače, koja se još i u XVII. stoljeću nazivahu »Porte Franche«,¹⁰¹ jednako kao što je smanjio Selebanovu, nekoć Benedettijevu kuću, u kojoj je reljef sv. Antuna, da otkrije antičku nišu. Njegov crtež romaničke kuće-kule uz Željezna vrata nije točan, a da mu bude vidljivija Dioklecijanova palača, on ne unosi malu gotičku ložu općinskog zvona za sat, koja je postojala već u XV. stoljeću, što ne potvrđuje samo njen gotički stil, istaknut u visećim lukovima, u glavicama i akroteriju, već i Jerolim da Santacroce, koji je naslikao na svom modelu Splita u poljudskom poliptihu godine 1549.¹⁰²

¹⁰⁰ Nedavno sam u londonskom Joan Soane muzeju pregledao nacрте i skice R. Adama, tragajući za njegovim izvornim crtežima iz Splita. Tu ih nema, ali možda bi ih se našlo u Mlecima, kamo ih je, vjerojatno, bio uputio bakrorescima na preradu.

¹⁰¹ 20. VIII. 1667... *franche porte sotto la Madonna del campanil*. Knjiga vijeća II, 1663.—1672. str. 74. Gradska knjižnica u Splitu. Tako ih naziva i Giustiniani u spomenutom izvještaju iz 16. stoljeća, a Bulić piše, da su se tako zvala i u srednjem vijeku. Bulić F. — Karaman Lj. *Palača cara Dioklecijana u Splitu*, str. 48. Zagreb 1927.

¹⁰² Karaman Lj., *Najstarija slika grada Splita*. »Novo doba« 25. XII. 1936. Split.

Adamov crtež male lože za stražu sa četiri stupa,¹⁰³ koja bijaše prislonjena na osmerostranu Dioklecijanovu kulu, pouzdaniji je. On piše, da je stražarnica sastavljena od antičkih stupova i ulomaka Dioklecijanove palače.¹⁰⁴ Upotreba rimskih ulomaka nije neobična u Splitu, te su oni ovdje možda i bili u doba Adamova boravka u Splitu, boravka, koji je bio tako odlučan za razvoj klasicističkog graditeljstva druge polovice XVIII. i prve polovice XIX. stoljeća u Engleskoj. Trideset godina zatim skinuli su ih i zamijenili polustupovima, kad je općina obnovila trošnu zgradu, kako to otkriva natpis ispisan klasičnom kapitalom sred pročelja

CORRUENTEM
RAEDIFICAVIT CIVITAS
ANGELO DIEDO
PROVISORE SALUTIS EC.

A. D. MDCCLXXXV IDIB. FEBR.

Na Baračevu crtežu iz 1862. i na fotografiji P. Zinka, jednog od prvih splitskih fotografa¹⁰⁵ iz 1864. vidi se, da je stražara pretvorena na tom prometnom mjestu u dućan. Između polustupova u zidu bila su središnja vrata s lukom, a sa strane

¹⁰³ Adam R., o. c. tabla XVII.

¹⁰⁴ Ibid. str. 24.

¹⁰⁵ Kečkemet D., *Prvi splitski fotografi*. »Slobodna Dalmacija« br. 2505. Split 1953.

izlozi. Početkom XX. stoljeća trgovac Ševeljević otvori između svakog polustupa polukružna vrata, premjesti sred vijenca Diedov natpis¹⁰⁶ i postavi na zgradu reljefne girlande u načinu neorenesanse, dok konačno u novije vrijeme ne uklone i taj suvišni ukras, i stražara dobi današnji izgled. U stražari je, vjerojatno, već u XVI. stoljeću bdjela straža, jer Giustiniano u svom izvještaju godine 1553. spominje, da su stražari bili na trgu,¹⁰⁷ a već godine 1731. spominje se u zapisu gradskog vijeća, da je sagrađena davno i da o tome nema spomena.¹⁰⁸ Dudan¹⁰⁹ i osta-

¹⁰⁶ U Splitu postoji još nekoliko natpisa s imenom Anđela Dieda. U Arheološkom muzeju u Splitu čuvaju se tri ploče:

NOI ANGELO DIEDO
PER LA SERMA REPUBA DI VENEZIA
PROVEDITOR ALLA SANITÀ IN D. A.
ED I. ADI.

FACCIAMO A TUTTI SAPERE, CHE LE ARCHE
PER SOVRANO COMANDO IMPIOMBATE ED
ESISTENTI IN QUESTA CHIESA COLLA QUALIFICAZIONE OB PESTEM 1784 — ABIANO AD
ESERE PERPETUIS TEMPORIBUS INTERDETE, SICCHÈ NESSUNO SOTTO PENA DELLA VITA ARDISCA DI PORVI MANO

Druga ploča istog sadržaja razbijena je. U crkvi sv. Duha je treća istog sadržaja. Na ploči, koja potječe iz srušenog kapucinskog samostana, uklesano je ime graditelja i spomenuto njegovo zauzimanje pri obnovi zgrade. Dosada nam je nepoznat, a možda potječe iz mletačke obitelji Artico, čiji je član bio u 17. stoljeću i Angelo hidrauličar (Molmenti o. c. III. str. 68.)

HOC · CAPVCCINORVM · HOSPITIVM
ANGELO · DIEDO ·
DALMATIAE · ET · EPIRI · PROCONSVLE · BENIGNE ·
PRAECIPIENTE ·
ET
RVM TO
PAVLO · ARCTICO · ARCHITECTO: PRAEFEC: TE
ENIXE PRAESTAN.
REPARATVM
MDCCXCI ·

Na trećoj ploči nedostaje početak:

DEBACCHANTEM ·
SUMMA · DEI · CLEMENTIA ·
EFFUSA · PRINCIPIS · LIBERALITATE ·
ET IMPROBO · ANGELI · DIEDI · PRAESIDIS ·
STUDIO ·
RADICIBUS · EVULSAM ·
NOB · SPALATENSES ·
EX · VOTO · CONSILII ·
P ·
A · D · MDCCLXXXV · IDIBUS · FEBRUARIIS ·

¹⁰⁷ Ljubić S., o. c.

¹⁰⁸ In tutte le ben ordinate città della provincia e nel rimanente del serenissimo stato nelle piazze principali delle medesime v'esiste la gramn guardia per sicurezza delle medesime, questa che è a Spalato è situata nella principal e più ampla piazza in centro della città, la quale nei tempi antichi non v'è memoria è stata eretta con gran prudenza, mentre è costrutta talmente, che riguarda e scopre tutte

Sl. 18 — Balkon Karpićeve kuće

li¹¹⁰ zovu je pogrešno sudnicom, a Jelić griješi, kad smatra, da je ovdje bila sudnica.¹¹¹ Na to su ih naveli natpisi:

RESPICE   NOSCE TE
FINEM   IPSVM

uzidani u kući uz stražaru. Međutim Adam, kao što je Karaman već upozorio, jasno označuje, da je u prizemlju vijećnice »court of justice«, a ovdje da je »guard-room«. Ali pored toga postoji i zapis gradskog vijeća, u kojemu se hvali njena namjena i prikladnost za stražu godine 1731., kad je generalni providur namjeravao da je odatle premjesti.¹¹² Pa i natpisi, od kojih Dudan navodi i treći USQUE AD MORTEM, koji danas nije vidljiv, a koji ni Jelić krajem prošlog stoljeća nije zabilježio, ne potječu, kako neki drže,

le venute, che conducono alla piazza medesima, nella quale v'è prossimo alla detta guardia il stendardo e dirimpetto al palazzo della pubblica rappresentanza...

Knjiga vijeća 1729.—1739., sv. I, str. 68. Gradska knjižnica u Splitu.

¹⁰⁹ Dudan A., *La Dalmazia nell arte italiana* I, str. 187. Milano 1921.

¹¹⁰ Rubić I., o. c.

¹¹¹ Jelić L., o. c. (54) str. 205.

¹¹² Vidi bilješku 108.

sa sudnice,¹¹³ već s privatne kuće. Sličnih natpisa bilo je mnogo u Dalmaciji na kućama tokom XVI. i u kasnijim stoljećima. Na nacrtu G. Barača iz 1879. vidi se, da je natpis Nosce te ipsum bio na središnjem pilastru između dvojnih dućanskih vrata na koljeno, koja su činila skladnu cjelinu i nadovezivala se na slična vrata Cambjeve palače. Taj tip dvojnih vrata na koljeno potjecao je valjda iz XVI. stoljeća, jer je slična vrata imala i Karepićeva kuća. To je dakle stari tip dućanskog otvora, poznatog već u antiki, a ovako preuđenog u doba kasne gotike i renesanse. Natpis je dakle tu bio postavljen tokom XVI. stoljeća, pače se nije ni premještao. Godine 1879. nagrdiše mu tek jedna, a kasnije uništiše i druga vrata »na koljeno«. Nacrt iz godine 1879. baš je prilog molbi Duje Capogrossa da mu se dozvoli preinačiti vrata i na njemu je dozvola općine, da može to izvesti (sl. 15.). Nosce te ipsum čita se također na kasnogotičkim vratima Cipicove palače u Trogiru, a zanimljivo je, da je na florisu Narodnog trga iz Andrićeve ostavštine zabilježeno, da je vlasnik ove splitske palače također neki Cipicco. Sličan natpis je i na jednoj pločici u gradskom lapidariju u Umagu u Istri.

Sl. 19 — Loža zvona gradskog sata u Splitu

Sl. 20 — Reljef s natpisom »Sreća pomaže smione« (na Narodnom trgu u Splitu) iz 14. st.

Da li je velika kuća sred ove istočne strane bila gotička, pa zatim u XVIII. ili XIX. stoljeću pregrađena, nije jasno, ali pod njenim su poluoblom zidnim vijencem dvije lisnate gotičke kite, akroteriji, koji su možda ostaci kasnogotičkih prozora.

Kuća-kula uz Željezna vrata sagrađena je u romaničkom stilu XIII. stoljeća. To očituje građa njena zida, dvojni prozor srpastih lukova i vijenac sastavljen od lišća, klesanog pod uplivom antičkih vijenaca Dioklecijanove palače i zubaca kotača.¹¹⁴ Budući da je romaničkih kuća bilo, a još ima njihovih tragova izvan Dioklecijanove palače u zapadnom, novijem dijelu grada, koji se prostire pred ovom kućom,¹¹⁵ a i jer joj nedostaje fortifikacionih dijelova i ima prozor već u donjem dijelu, može se smatrati, da ova zgrada nije kula već tip kuće-kule, koju u Italiji nazivlju »casa turrita«, a tipična je za romaničko doba. Uostalom, za obranu bi, da im je trebalo, ovdje bili obnovili susjednu Dioklecijanovu kulu, koja je i u XIX. stoljeću bila djelomično sačuvana.¹¹⁶ Kasnije je vrh kuće-kule uzdignuta (sl. 19.) gotička loža za zvono gradskog sata. Početkom XVII. stoljeća spominju se i gradski urari, koji upravljaju satom i koje gradsko vijeće za to plaća.¹¹⁷ O prijašnjoj kazaljci sata zasada

¹¹³ O. c. (60) str. 8.

¹¹⁴ Fisković C., o. c. (98) str. 170, sl. 46. Bulić je pogrešno datira u XV. stoljeće. Iz tog će vremena potjecati samo mala loža na vrhu. O. c. (101) str. 243.

¹¹⁵ Ibid. Tabla.

¹¹⁶ Fisković C. Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu. Rad 279 Umjetničkog odjela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Prilog 2. Zagreb 1950.

¹¹⁷ Knjige gradskog vijeća 1621.-1634., II, 1663.-1672. g. Gradska knjižnica u Splitu.

se ništa ne zna. Na fotografiji iz godine 1864. vidi se kazaljka s rimskim brojkama. Ta je godine 1877. zamijenjena staklenom, osvjetljenom plinskim svjetiljkama.¹¹⁸ Godine 1916 izvršen je veći popravak kule i lože za zvono, kako se to čita u brojevima splitske novine »Naše Jedinstvo« (25. VII. i 25. X. 1916). Na loži se vide dijelovi koji su izmijenjeni, sa prednje strane dio luka i piramide, a neki su zakrpljeni cementom.

Zanimljivo je istaknuti da završni profili stupova imaju slični oblik kao oni na Kapeli sv. Arnira, djelu Jurja Dalmatinca, i na stupu u perivoju Marinovića-Radmilovića kraj sv. Mande u Velom Varošu, inače su rijetki.

Sitna kamena građa i uski oblik kuće, koja prije pripadaše obitelji Benedetti, a zatim Seleban i uzdiže se suprotno od kule-sata, odaje gotički stil XIV. stoljeća. Opasana je gotičkim užetom i u nju je uzidan reljef sv. opata Antuma. U gotičkom natpisu¹¹⁹ uz reljef piše, da ga je godine 1394. dao izraditi u Korčuli Čubrijan de Cipriani, knez Korčule:

VIR NO
BILIS CI
PRIANVS
DE CIPRIAN
IS TVC CO
MES CVR
CVLE HAC
IMAGINEM
BEATI ANT
ONII FIER
I FECIT IN
CVRCVLA
IN MCCC
LXXXX
LXXXXIII

Donator se spominje u dokumentima punim imenom Ciprianus condam domini Čanini de Cipriani de Spaleto, a bosanski kralj Tvrtko I. zove ga »muž pošten i mudri, gospodin Čubrijan Žaninić, našeg dvora vlastelin i sluga.«¹²⁰ Bio je splitski plemić i čovjek povjerenja ugarsko-hrvat-

ske vlasti u Dalmaciji, te je stoga za vrijeme ugarske vladavine upravljao Splitom godine 1385.¹²¹ a zatim od 1390.—1394. čini se u prekinutim razmacima u Korčuli također kao predstavnik ugarske a i bosanske vlade.¹²² Iako mu je lice površno prikazano, ipak ima crte portreta, te spada među najstarije naše portrete. Kapa i odjeća označuju njegovu službu. Obožavanje sv. opata Antuna bilo je u srednjem vijeku rašireno u Dalmaciji, pa i u Korčuli ima svečev reljef baš iz ovog vremena.¹²³

Svetac prikazan u jednostavnim, ali punim i zaobljenim oblicima, koji ga čine monumentalnim. Daju mu zaokruženost cjeline, iako su pojedini loše izrađene; oči mu nisu naznačene, uši nataknete frontalno, ruke površno obrađene, a odjeća glomazna. Po tome se može vidjeti, kako je kiparstvo na Korčuli krajem XIV. stoljeća bilo slabo razvijeno, iako je težilo plastičnosti i volumenu, što se osobito očituje u bradi i u plaštu ovog lika. U ruci su mu uobičajeni atributi, zvono i štap. Donator, koji moli i kleči, i svinja prikazani su u veoma malom omjeru i šćućureni uz sveca, što je tipično za sredovječno isticanje svetačke moći nad vjernicima. Jednako su tako nemarno oblikovane i glavice stupova, koje uokviruju edikulu, natkritu polukružnim lukom, u kojemu ne treba vidjeti renesansu¹²⁴ već ostatak romanike, koja u Korčuli nije bila dovoljno razvijena, pa se stoga i dulje zadržala. Po ovom se reljefu pače može prosuditi, da procvat tog stila, koji je tokom XIII. stoljeća ostavio u Dubrovniku, u Splitu i u Trogiru vrsna djela, nije bio zahvatio ovo staro kamenarsko sjedište. Nerazmjer edikule prema kipu nije slučajna ni pogreška; prazni prostor nad svečevom glavom ostavljen je da kandilo može visjeti (sl. 21.).

Uz sveca su u plitkom reljefu dva lava, možda znaci Ciprijanova grba, jer je i na grbu, uzidanim vjerojatno također tokom XIV. stoljeća na istoj kući, lav u propinjanju. Tu je također uzidan i plošni reljef vitkog lava oštih crta, uz kojega se svija vrpca s geslom gotičkih slova AVDACES FORTVN(A) I(U)VAT. Dekorativ-

¹¹⁸ »L'avenire« 28. ožujka 1877. Split.

¹¹⁹ Natpis je pogrešno objelodanjen. Bulić o. c. (101) str. 243.

¹²⁰ Jireček K., *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, sv. III, str. 19. Wien 1904. Pucić M., *Spomenici srpski*, sv. II, str. 32. Beograd 1862.

¹²¹ Stojanović I., *Stare srpske povelje i pisma*, sv. I, str. 89.

¹²² Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku XI, str. 158. Split 1888.

¹²³ Foretić V., *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*, str. 126—131. Zagreb 1940.

¹²⁴ Foretić V., *Jeanne de Vienne*. Fisković C., *Artistes français en Dalmatie*. Annales de l'Institut français de Zagreb, str. 10, 95. Zagreb 1946.—1947.

¹²⁵ Rubić I., o. c.

Sl. 21 — Reljef na splitskom Narodnom trgu

no crtana žilava i krepka životinja lijepo je i dosljedno komponirana sa svitkom, kao da je u njenu prkosnom stavu majstor htio pojačati i izraziti rečenicu gesla. Plošnost i oštrina crta odaje XIV. stoljeće. Možda je i ovaj lav znak Ciprijanova doma (sl. 20.). Ti se znakovi mogu svakako ubrojiti u prve grbove splitskih plemića, a ti padaju u XIV. stoljeće. Jednako je tako plošno i oštro rezan i lav Marulićeva grba iz XIV. stoljeća prenesen nedavno u Muzej grada Splita,¹²⁵ a slično je klesan i onaj s orlom u južnom zidu nekadašnjeg samostana sv. Marije de Taurello.

Nad reljefom sv. Antuna odijeljeno je uzidana reljefna pločica s poprsjem žene i muškarca, on u ruci drži jabuku i plazi svoj jezik, a ona mu prijete prstom. Vitki lik, veo omotan oko glave, stisnuta odjeća ženina upućuju nas na gotiku i ranu renesansu. Bit će dakle, da je reljef klesan krajem XV. stoljeća, a podsjeća na ljubavne prizore, česte u gotičkoj umjetnosti.

Prijašnji izgled južne strane Narodnog trga zasada nam je poznat samo sa spomenute Zinkove fotografije iz godine 1864. gotovo u cjelini, a neke pojedinosti, koje otkrivaju svojim stilom ranija razdoblja, još su tu, iako su i na ovoj strani kuće preinačene.

Na mjestu današnjeg hotela s kavanom u jugoistočnom uglu trga, sagrađenom u neorenesansi, stajale prije dvokatnica jednostavnih prozora. Na njoj su uzidani već opisani romanički reljefi, i točak za odvod vode,¹²⁶ pa se može pretpostaviti, da je to u XIII. stoljeću bila romanička kuća, možda dio one palače istog stila, kojoj se još vidi niz otvora u pobočnoj ulici.¹²⁷ Proširenjem Troccolijske hotela nestale su i susjedne male kućice. Najviša je završavala terasom s osmerostranim stupićima. To je jedna od rijetkih splitskih altana. Druga je bila gotovo jednako uska, a ta uskoća prozora pročelja preostala im je još valjda iz doba romanike. Treća je imala širok izlog polukružnog luka. Sudeći po obliku njihovih prozora, sve potječu iz XVIII. ili početka XIX. stoljeća, ali im danas nestale tragovi i teško im je s fotografije поблиže utvrditi vrijeme gradnje. Po uskim pročeljima malih omjera može se samo pretpostaviti, da je ovdje prije bio sklop malih romaničkih kuća pregrađenih gotovo u istim omjerima tokom XVIII. i XIX. stoljeća. Njihovi mali omjeri dozvoljavahu nekoć, da se vijećnica i kneževa palača jače istaknu. Kad je u prošlom i početkom našeg stoljeća taj sklop kućica srušen i na njihovu unosnom i prometnom mjestu sagrađene današnje trokatnice u neuku-

¹²⁵ Fisković C., *Prilog životopisu Marka Marulićeva*, Republika VI. broj 4, str. 196. Zagreb 1950. Na jednoj kasnogotičkoj glavici u perivoju muzejskog Tuskuluma u Solinu, koja potječe iz Splita, uklesan je Marulićev grb iz kraja 15. ili početka 16. stoljeća, dakle s neke građevine iz pjesnikova vremena. Ne zna se, da li potječe kao većina tamošnjih ulomaka sa zvonika splitske stolne crkve, koje je Bulić prenio tamo pri njegovoj obnovi. Za datiranje ovog tipa glavice vidi bilješku 61.

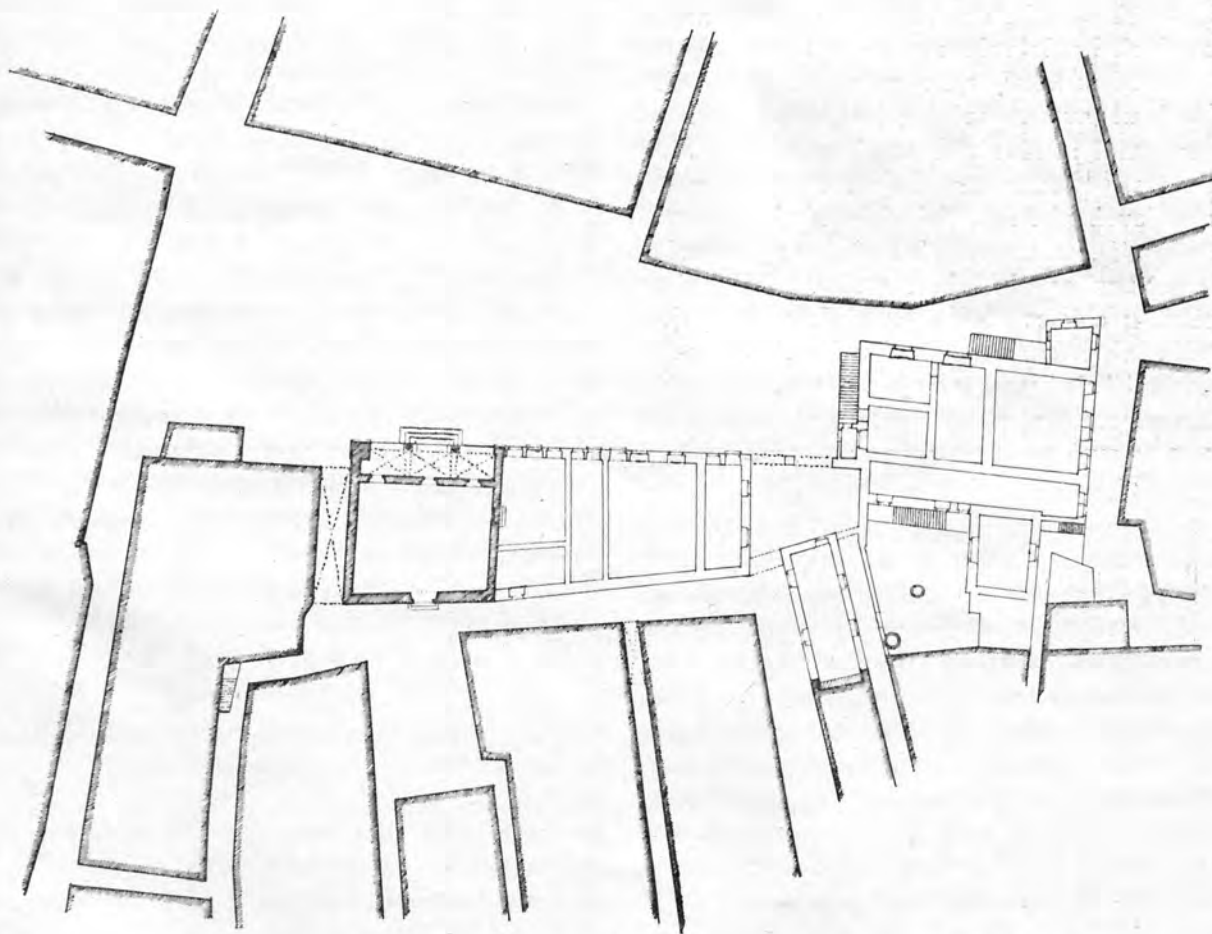
¹²⁶ Fisković o. c. (98) sl. 64, 69, str. 160.

¹²⁷ Ibid. str. 170.

snoj neorenesansi, uzdizanjem visokih i širokih pročelja na južnoj strani potisnut je i okrnjen ujedno i utisak vijećnice i Karepićeve palače na suprotnoj strani trga. U uskoj i slijepoj ulici, koja je uz njih, još se vide dvojica romanička vrata srpasta luka.

S druge se strane ulice na istoj južnoj strani trga uzdiže Pavlovićeva palača, široka trokatnica renesansnog stila. Kićeni i mali balkon vješto postavljen na njenu uglu na lisnatim konzolama, koje imaju ruže u četvorinama, okvir glavnih vrata i menzolice na konzolama pod prozorima drugog kata odaju renesansu, ali konzole pod krovnim vijencem i niz malih prozora u prizemlju i u trećem katu, poput onih na dubrovačkim kućama podignutih iza velikog potresa god. 1667., već očituju barok. Bit će stoga, da je ta lijepa palača sagrađena početkom XVII. stoljeća. Tek joj balkon, veoma sličan onomu Karepićeve palače, koji mu je i služio za uzor, upućuje na

XVI. stoljeće. Čini se, da je zatim proširena zapadnim dijelom, uz koji se širi dvorište ograđeno visokim zidom, sred kojega su vrata polukružnog luka izvedena u bunjatu. Iako su njene zidne plohe široke, ipak ona ne djeluje glomazno, kao kasnije splitske palače Cindrova ili Tartagliina, koje, iako su prozračnije, imaju već baroknu težinu i glomaznost. Svojim prelomljenim pročeljem renesansna Pavlovićeva palača podređivala se kneževu dvoru, a svojim vitkim balkonom prostorno se povezivala s bogatim i prozračnim kasnogotičkim ukrasom srušenih općinskih kuća i renesansne Karepićeve palače, stvorivši tako ovdje urbanističku ljepotu, koja je kroz povezanost tih dvaju stilova, kićene gotike i rane renesanse izbila u mnogim djelima primorskih kipara i slikara od Andrijićevih građevinskih zamisli do slika Nikole Božidarevića, te se, evo, i ovdje u urbanističkom okviru bila otkrila.

Sl. 22 — Situacioni nacrt. (Kopija starog nacrtu objelodanjenog na str. 65.)

Zapadno pročelje trga ispunjaše niz manjih kuća, uz koje se na jugozapadnom uglu širio prostor, što se prostirao pred terasom kneževa dvora, odakle je glasnik oglašavao zakone i odredbe građanima.¹²⁸ Na ovoj je strani u osvit našeg stoljeća podignuta novogradnja u stilu bečke secesije, dosljedno provedenom u plitkim reljefnim ukrasima i u osnovnom obliku zgrade. U medaljonima su inicijali VN vlasnika Vicka Nakića i SN graditelja Špira Nakića, a reljefno je ispisana i godina gradnje 1900.¹²⁹ Iako nije pretenciozna svojom raščlanjenošću, ipak se ta

¹²⁸ Planovi grada Splita iz prve polovice 19. stoljeća u Konzervatorskom zavodu i u Arhivu mapa u Splitu.

kuća svojim stilom, zidana u betonu, odvaja od kamenog čvrstog okvira trga i dobija na njemu gotovo središnji naglasak, koji svojim mekim oblicima ne može da podnese. Njenim zidanjem ovaj je urbanistički prostor dakle još više oslabio. Tim se na Narodnom trgu, zbog njegova prometnog središnjeg položaja, nastavljalo nekoliko različitih stilova od preromanike, u kojoj je bila sagrađena vjerojatno crkvice sv. Lovre, preko romanike, gotike, renesanse i baroka, pa sve do neorenesanse i bečke secesije našeg stoljeća.

¹²⁹ O gradnji Nakićeve palače i graditelju Špiru Nakiću vidi »Jedinstvo«, 1. V., 6. VI. i 10. VIII. 1900. Split.